

ОЛОН УЛСЫН СОНГУУЛЬ АЖИГЛАХ ХОРОО Монгол Улс – Парламентын сонгууль, 2024 оны 6-р сарын 28

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

Урьдчилсан дүгнэлт

6-р сарын 28-ны өдөр болсон УИХ-ын сонгууль сайн зохион байгуулалттай болсон ч тэгш өрсөлдөх боломж хомс байсан нь өрсөлдөөнд сөрөг нөлөөлөв. Эрх зүйн орчин ардчилсан сонгууль явуулахад хангалттай байсан боловч хүний үндсэн эрх, эрх чөлөөний талаарх олон улсын стандартууд цаашид илүү нийцүүлэх шаардлагатай байна. Сонгуулийн байгууллага сонгогчдын боловсролын иж бүрэн хөтөлбөр хэрэгжүүлж, олон нийтийн итгэлийг хүлээж, мэргэжлийн ажилласан. Өрсөлдөгчид нийгмийн сүлжээнд болон бусад хэд хэдэн хязгаарлалтаас үл хамааран чөлөөтэй сурталчилгаа явуулж чадсан ч, сонгуулийн албан ёсны сурталчилгааны хугацаа богино байсан нь нөөц ихтэй, тогтсон намуудад давуу тал боллоо. Түүнчлэн, сонгууль угтаж цалин нэмэх гэх мэт нийгмийн халамжийн хэд хэдэн хөтөлбөр нь эрх баригч намд үлэмж давуу байдлыг бий болгов. Оролцогч талууд сонгогчдын нэрийн жагсаалт сонгогчдын бүрэн хамруулсан байдалд итгэл төгс байсан хэдий ч уурхайн талбарт ажилладаг иргэд гэх мэт сонгогч бүр санал өгөх боломжоор хангагдаж буй эсэхэд санаа зовж байсан юм. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл өргөн хүрээнд ажилласан ч мэдээ сурвалжилга, дүн шинжилгээ бүхий мэдээний хөтөлбөрийн хязгаарлагдмал байдал, эрх баригч намыг илүү дэмжсэн байр суурь нь сонгогч мэдээлэлд суурилан сонголтоо хийх чадварт сөрөг нөлөөлөв. Сонгуулийн өдөр санал хураах үйл явц эмх цэгцтэй, саадгүй явагдаж, санал тоолох автоматжуулсан тооллого ил тод, шуурхай мэдээлэгдсэн боловч хэд хэдэн хэсгийн хороонд саналын хуудас нэгтгэх, саналыг баталгаажуулах үйл явц хэд хэдэн хэсгийн хороонд журмыг бүтэн дагаагүй нь санал тоолох үйл явцад сөрөг нөлөө үзүүллээ.

2023 оны 5-р сард парламентыг илүү хүчирхэг, олон талт байдлыг хангасан болгох зорилгоор Үндсэн хуульд томоохон өөрчлөлт оруулж, парламентын гишүүдийн тоог 76-аас 126 болгон нэмэгдүүлж, холимог тогтолцоонд шилжсэний дараа парламентын сонгууль боллоо. Эрх баригч Монгол Ардын Нам (МАН) сүүлийн найман жилийн хугацаанд улс төрийн тавцанд ноёрхож, мөн сүүлийн хоёр удаагийн УИХ-ын сонгуулиар үнэмлэхүй олонхыг бүрдүүлж, улмаар 2021 оны Ерөнхийлөгчийн сонгуулиар ялалт байгуулж, эрх мэдлээ улам бататгасан. Өндөр түвшний авлигын хэрэг, хөдөөгийн малчин иргэд эдийн засгийн хүндрэлтэй тулгарсан үед сонгууль болж өнгөрлөө.

Хууль, эрх зүйн орчин нь ардчилсан сонгууль явуулахад хангалттай бүрдсэн хэдий ч үндсэн эрх, эрх чөлөөг эдлүүлэхтэй холбоотой орчныг цаашид сайжруулах шаардлагатай байна. Сонгуулийн тогтолцоог өөрчилсөн Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтүүдээс гадна 2023 онд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтүүдээр сонгууль товлон зарласнаас хойш байгуулагдсан намуудад нэр дэвшүүлэх боломжийг олгосон, нэр дэвшигчдийн хүйсийн квотыг өсгөсөн, улс төрийн намуудын удирдах байгууллагуудад хүйсийн болон нийгмийн олон бүлгийн төлөөллийг оролцуулах шаардлага тавьж байгаа зэрэг эерэг зохицуулалтуудыг тусгасан байна. Гэхдээ АИХЭГ-аас удаа дараа өгсөн сонгох, сонгогдох эрх болон үг хэлэх эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө, сонгуулийн хэрэг маргааныг шүүхээр хянан шийдвэрлэх хугацаатай холбоотой зөвлөмжүүд орхигдсон хэвээр байна.

Улсын Их Хурлын 78 гишүүнийг сонгуулийн 13 тойргоос олныг төлөөлөх мажоритар аргаар, үлдсэн 48 гишүүнийг Монгол Улсын нийт нутаг дэвсгэрийн нэг тойргоос хувь тэнцүүлэн төлөөлөх пропорциональ аргаар сонгоно. Хуулиар сонгуулийн тойрог байгуулахдаа олон хүчин

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

зүйлийг харгалзан үзэх зохицуулалттай боловч сонгуулийн тойргуудын сонгогчдын тоо их зөрүүтэй байгаа нь саналын эрх тэгш байдлын талаарх олон улсын сайн туршлагад нийцэхгүй байна.

Сонгуулийн Ерөнхий Хороо (СЕХ) мэргэжлийн, ил тод байдлаар ажиллаж, өрсөлдөгчид болон ашиглагчдад нээлттэй хандсан төдийгүй, Олон улсын сонгууль ажиглах хорооны (ОУСАХ) уулзсан хүмүүсийн дийлэнх нь бүх шатны сонгууль зохион байгуулах байгууллагад итгэдгээ илэрхийлсэн юм. ОУСАХ нэг удаагийн СЕХ-ны хуралдааныг ажигласан боловч доод шатны сонгуулийн хорооны хуралдаануудад уригдаагүй төдийгүй хурлын тэмдэглэл нийтлэгдээгүй болно. СЕХ болон Аймаг, Нийслэлийн сонгуулийн хороод (АНСХ) сонгогчийн боловсролын иж бүрэн кампанит ажлыг цахим болон уламжлалт хэвлэл мэдээллээр зохион байгуулсан. Хуульд хяналтын тооллого хийж үр дүнг баталгаажуулах шаардлага орсноос үл хамааран сонгуулийн үр дүнг хэрхэн хуурамчаар үйлдэж болох тухай дэлгэрэнгүй тайлбар, нотолгоо байхгүй ч гэсэн машинд суурилсан санал тоолох төхөөрөмжийн үнэн зөв ажиллагааны талаар эргэлзээ төрөл бүрийн сонгуулийн оролцогч талуудад байсаар байна. Өмнө нь АИХЭГ-аас гаргасан зөвлөмжөөс үл хамааран санал тоолоход ашигладаг цахим төхөөрөмжийн хөндлөнгийн баталгаажуулалт, гэрчилгээжүүлэх шаардлагыг хуульд тусгасангүй.

5-р сарын 28-ны өдөр Улсын Бүртгэлийн Ерөнхий газар (УБЕГ) 2.2 сая сонгогч бүртгэгдсэнийг зарласан. Иргэд өөрсдийн оршин суугаа хаяг дээрх нийт бүртгэгдсэн сонгогчийг цахимаар шалгах боломжтой болжээ. Ерөнхийдөө, ОУСАХ-ны ярилцсан хүмүүс сонгогчдын нэрийн жагсаалт бүх сонгогчийг хамруулсан гэдэгт итгэж буй боловч УБЕГ сонгогчийн дахин бүртгэл хийсэн талаар хураангуй мэдээлэл өгөхдөө хангалттай ил тод байгаагүйтэй холбоотой санаа зовнил байгааг ч илэрхийлсэн. ОУСАХ-ны уулзсан зарим хүмүүс өнгөрсөн хоёр жилийн хугацаанд сонгуульд нэр дэвшиж буй зарим ажил олгогч өөрийн ажилчдаа дэвшиж буй тойрог руугаа шилжүүлж, саналыг нь авахын тулд тасралтгүй шахаж байсан талаар мэдээлэв. Түүнчлэн, зарим бүлэгт хамаарах хүмүүс, ялангуяа уурхайн талбарт ажилладаг хүмүүс сонгуулийн өдөр хэрхэн санал өгөх талаарх зовнил ихэссэн байна.

Санхүүгийн болон эрх зүйн нөхцөл гэх мэт нэр дэвших эрхийг ихээхэн хязгаарласан хэд хэдэн хязгаарлалт хуульд тусжээ. Улс төрийн нам, эвслүүд сонгуульд оролцох сонирхлоо сонгуулийн өдрөөс 60-аас доошгүй өдрийн өмнө СЕХ-нд мэдэгдэх ёстой төдийгүй, Үндэсний Аудитын газраас (ҮАГ) мөрийн хөтөлбөр нь Засгийн газрын хөтөлбөр, үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалтай нийцэж буй талаар баталгаа авах ёстой. 6-р сарын 10-ны өдөр СЕХ энэ сонгуулийн аль аль өрсөлдөөнд 19 нам, 2 эвсэл 42 бие даагчид нийт 1336 нэр дэвшигчийг бүртгэсэн талаар мэдээлсэн. СЕХ нэр дэвшигчдийн бүртгэлийг журмын дагуу явуулж, ирүүлсэн материалыг засаж, залруулах боломжоор хангасан хэдий ч нэр дэвшихийг хязгаарласан хэд хэдэн шаардлага болон сонгогдох эрхэд хамаарах хэт өндөр шаардлага нь саналын хуудасны тэгш хамруулсан байдалд эргэлзээ төрүүлэв. Хөгжлийн бэрхшээлтэй 4 нэр дэвшигч бүртгэгджээ.

Ерөнхийдөө өрсөлдөгчид чөлөөтэй, хөндлөнгийн оролцоогүйгээр кампанит ажлаа явуулсан хэдий ч, кампанит ажил тоглох тэгш бололцоогоор дутагдаж байв. Кампанит ажлын үеэр сумын намын хорооны дарга амиа алдсан харамсалтай хэрэг гарсан бөгөөд тус хэрэг одоогоор шалгагдаж байна. Сонгуулийн кампанит ажлын 17 хоногийн богинохон хугацаанд хэт томсгосон тойрогт сонгогчдод хүрсэн сурталчилгаа хийхэд хэдийнээ бэхэжсэн улс төрийн намууд илэрхий давуу талтай байсан бол жижиг улс төрийн намууд сурталчилгаандаа сайн дурын ажилчид, нийгмийн сүлжээг голдуу ашиглав. Цахим сурталчилгаа АНСХ-нд бүртгэгдсэн цахим хуудас, нийгмийн сүлжээгээр хязгаарлагдсан бол сонгуулийн албан хаагчид худал, хуурамч мэдээ тараасан, сонгогчдын хууран мэхэлсэн сурталчилгаа хууль сахиулах байгууллагын зөвлөмжид үндэслэн тус контентыг устгах хүсэлтийг тухайн нийгмийн сүлжээ илгээх эрхтэй. Өрсөлдөгчид өөрсдийн мөрийн хөтөлбөрийг урт хугацааны хөгжлийн бодлого, төсвийн тогтвортой байдлын шаардлага зэрэг засгийн газрын хөтөлбөрүүдтэй нийцүүлэхийг хуулиар шаарддаг. Энэ нь үзэл

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, улс төрийн олон ургалч үзлийг хязгаарлаж байна. Төрийн болон нийтийн албан хаагчдыг эрх баригч нам сонгуулийн кампанит ажилд туслахыг шаардсан нь сонгогчдын чөлөөтэй саналаа өгөх бололцоог үгүй хийж байна гэх буруутгал өргөн хүрээнд тархав. Сонгууль болохоос өмнө засгийн газар цалин нэмэх, нийгмийн халамжийг нэмэгдүүлэх гэх мэт хэд хэдэн хөтөлбөр хэрэгжүүлснийг төрийн албан хаагчид сурталчилж, эрх баригч намын кампанит ажилд ашиглагдаж байсан юм. Эдгээр үйлдэл нь нам, төрийн заагийг бүдгэрүүлж, эрх баригч намд хэт давуу тал олгож буй нь ЕАБХАБ-ын үүрэг амлалттай зөрчилдөж байна.

Үндсэн хуульд жендэрийн тэгш байдлыг баталгаажуулсан ч улс төрийн амьдралд, шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл хангалтгүй, жендэрийн хэвшмэл ойлголт, хязгаарлагдмал нөөц зэрэг саад байсаар байна. Саяхны хуулийн өөрчлөлт 30 хувийн хуулийн өөрчлөлт, пропорциональ жагсаалтад хүйсийн тэнцвэрт харьцааг хангаж, хуулийн квотоос гадна эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх санхүүгийн хөшүүрэг бий болгосон нь эерэг өөрчлөлт болсон. Анхан шатны сонгуулийн хороонд эмэгтэйчүүд хангалттай төлөөлөгдсөн хэдий ч, АНСХ-ны түвшинд эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл бага төдийгүй СЕХ-ны ердөө нэг гишүүн нь эмэгтэй байна. Сонгуулийн аль аль өрсөлдөөнд бүртгэгдсэн 1336 нэр дэвшигчийн 519 нь эмэгтэйчүүд юм. Хэдийгээр тэд улс даяар идэвхтэй сурталчилгаа хийсэн боловч, эмэгтэйчүүдэд чиглэсэн улс төрийн мессеж бараг л байсангүй.

Үндэсний Аудитын газар сонгуулийн сурталчилгааны зардлыг хянах, сонгуулийн тойргийн хэмжээ, хүн ам зүйн байдалд үндэслэн зардлын дээд хэмжээг тогтоох үүрэгтэй. ОУСАХ-ны хэд хэдэн ярилцагчид сонгуулийн зардлын дээд хэмжээ хэт өндөр байгаа нь хэдийнээ бэхэжсэн, парламентад суудалтай улс төрийн намуудад болон намаас санхүүгийн ихээхэн нөөц боломжтой нэр дэвшигчдэд давуу тал олгож буйг тэмдэглэсэн. ҮАГ сонгуулийн санхүүжилт, зардлыг хянах хуулиар хүлээсэн үүрэгтэй боловч, үйл ажиллагаанд мониторинг хийгээгүй нь улс төрийн намын эгэх хариуцлагад чиглэсэн хуулийн заалтын үр дүнтэй байдлыг бууруулсан юм. ҮАГ нь хуулийн зөрчилд хориг арга хэмжээ авах эрх мэдэлгүй, харин мэдээллийг холбогдох байгууллагууд руу шилжүүлдэг. Ерөнхийдөө сонгуулийн кампанит ажлын санхүүжилтийн тогтолцоонд хяналт тавих үр дүнтэй механизм, хориг арга хэмжээ хангалтгүй байна.

Харьцангуй жижиг арилжааны зах зээл бүхий хэвлэл мэдээллийн салбар олон ургалч боловч, улс төрийн харьяалал, редакцын хараат бус байдлыг бүдгэрүүлж буй эдийн засгийн нөхцөл гэх мэт сорилтууд тулгардаг. Монголын Үндэсний Олон Нийтийн Радио Телевиз (МҮОНРТ) олон нийтийн дунд харьцангуй нэр хүндтэй бөгөөд, нэр дэвшигчдэд мэтгэлцээн болон бусад хэлбэрээр эфирийн цагаа нэр дэвшигчдэд үнэгүй олгох үүргээ биелүүлсэн. Бусад олон янзын мэтгэлцээн хувийн телевизүүдээр дамжуулагдсан. Мэдээ, сурвалжилгын хязгаарлагдмал байдал, эрэн сурвалжилсан, анализ дүгнэлт бүхий мэдээлэл бараг л харагдаагүй тул сонгогчдод мэдээлэлд суурилан сонголт хийх бололцоог хангалттай олгоогүй. Сонгуулийн сурталчилгааны үеэр хийсэн хэвлэл мэдээллийн мониторингоос харахад МҮОНТ болон хувийн хэвшлийн хэд хэдэн телевиз эрх баригч намыг илэрхий дамжуулж байлаа. Үндсэн хуульд үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг баталгаажуулсан боловч худал мэрээ тараахтай холбоотой хуулийн заалтын 2020 онд дахин сэргээснээс хэд хэдэн сэтгүүлч эрүүгийн хэрэгт шалгагдаж байна. Эрх зүйн орчин, хуулийн хэрэгжилт эрэн сурвалжлах сэтгүүл зүйг боомилсноос, сэтгүүл зүй өөрийгөө цензурдэхэд хүрч, нийтийн хэлэлцүүлэг өрнөхөд сөрөг нөлөө үзүүлж байна.

Шүүхээр сонгуультай холбоотой хэрэг маргааныг шуурхай шийдвэрлэх журам байхгүй. Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан хуулийн хугацааг баримталдаг. Хэдий шүүх сонгуультай холбоотой маргааныг цөөн хоногийн дотор шийдвэрлэхийг эрмэлзэн ажиллаж байгаа боловч шийдвэрлэх хугацаа нь сонгуулийн цаг хугацааны хуваарьтай уялдахгүй байгаа тул зөрчигдсөн эрхийг сэргээх үр нөлөөг бууруулж байна. Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхэд нам, нэр дэвшигчийн бүртгэлтэй холбоотой нийт арван таван нэхэмжлэл ирсэн. Үүнээс таван нэхэмжлэлийг шүүх хүлээн авахаас татгалзсан ба шүүхээр шийдвэрлүүлсэн

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

арван маргааны тавынх нэхэмжлэлийн шаардлагыг ханган СЕХ-ны шийдвэрийг хүчингүй болгож, нэр дэвших боломжоор хангасан хэдий ч ихэнхийнх нь хувьд сонгуулийн сурталчилгаа эхлээд талдаа орсон байсан. Иймд хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны журамд заасан хуулийн хугацаа нь цаг хугацааны тохиромжтой байдал болон зөрчигдсөн эрхийг сэргээх үр нөлөөг хангаж чадахгүй байна.

Хуулиар иргэний болон олон улсын ажиглалтыг зөвшөөрдөг. Улс төрийн нам, эвслүүд мөн санал авах байранд ажиглагч томилох эрхтэй. СЕХ нийт олон улсын 259 ажиглагчид үнэмлэх олгосон бөгөөд иргэний нийгмийн 300, улс төрийн намын 29000 ажиглагчид сонгуулийн хэсгийн хороонд ажиглалт хийхээр бүртгэгдсэн талаар мэдээлсэн. Шударга сонгуулийн төлөө иргэний нийгмийн эвсэл сонгогчдын бүртгэл, сонгуулийн сурталчилгаа, зардал болон сонгуулийн технологийн хэрэглээ зэргийг ажиглав. Сонгуулийн өдөр, тус иргэний нийгмийн эвслээс 300 ажиглагчийг Улаанбаатар хот болон 12 аймагт илгээсэн байна.

Сонгуулийн өдөр үндсэндээ нам гүм, эмх цэгцтэй байсан бөгөөд санал хураах үйл явц том зургаараа журмын дагуу явагдсан боловч санал авах байрны зохион байгуулалт зохистой бус, санал тоолох төхөөрөмжийг буруу байрлуулсан, зарим тохиолдолд санал авах байранд хэт ачаалал үүссэн зэрэг нь сонгогчийн нууцлалт сөрөг нөлөө үзүүллээ. СЕХ ирцийн мэдээллийг өдрийн туршид үзүүлж, санал өгөх хугацаа дуусмагц, сонгуулийн үр дүнг дамжуулж эхэлсэн нь сонгуулийн ил тод байдалд чухал хувь нэмэр оруулсан. Санал хураалт дууссаны дараагаас албан ёсны үр дүн автомат төхөөрөмжөөр тоологдон СЕХ-ны төв сервер рүү дамжуулагдсан. Санал хураалт хаагдах, хяналтын тооллого хийх үйл явц хэд хэдэн сонгуулийн хэсгийн хороонд зохих журам бүрэн мөрдөгдөөгүй нь ОУСАХ-ны ажиглагчид тус үйл явцад сөрөг үнэлгээ өгөхөд хүргэсэн юм.

УРЬДЧИЛСАН ҮР ДҮН

Үндэслэл, улс төрийн байдал

2023 оны 5-р сард Үндсэн Хуульд томоохон нэмэлт өөрчлөлт оруулсны дараа 2023 оны 12-р сарын 28-ны өдөр УИХ-ын сонгуулийн тов зарлагдсан. Уг нэмэлт өөрчлөлтөөр, парламентын бүрэлдэхүүнийг нэмэгдүүлж, парламентыг илүү хүчирхэг, олон талт болгох зорилгоор сонгуулийн холимог тогтолцоог хэрэглэх болжээ.¹

Эрх баригч Монгол Ардын Нам (МАН) сүүлийн найман жилийн хугацаанд улс төрийн тавцанд ноёрхож, мөн сүүлийн хоёр удаагийн УИХ-ын сонгуулиар үнэмлэхүй олонхыг бүрдүүлж, улмаар 2021 оны Ерөнхийлөгчийн² сонгуулиар ялалт байгуулж, эрх мэдлээ улам бататгасан. УИХ-д суудалтай хоёр дахь том нам Ардчилсан Нам (АН) сүүлийн жилүүдэд дотоодын ноцтой хагаралтай тулж, энэ нь зарим талаар сонгууль хүртэл үргэлжилжээ.

Сүүлийн жилүүдэд авлига нь олон нийтийн дунд өрнөсөн хамгийн том сэдвүүдийн нэг байсан бөгөөд зарим өндөр албан тушаалтнууд холбогдсон талаар хэд хэдэн нэхэмжлэл гарчээ.³ 2022 оны 4-р сард авлига, Засгийн газрын үр дүнгүй байдлыг эсэргүүцсэн жагсаал болов. 2022 оны

¹ Үндсэн Хуульд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр УИХ-ын гишүүдийн тоог 76-126 болгож, сонгуулийн цэвэр мажоритар тогтолцооноос холимог тогтолцоонд шилжүүлэв.

² 2020 оны УИХ-ын сонгуульд МАН 62 суудал, АН 11 суудал, "Та бидний эвсэл", "Зөв хүн электорат эвсэл", бие даан нэр дэвшигч тус бүр нэг суудал авсан. 22 сайд бүгд, 21 Засаг даргын 14 нь МАН-аас томилогдсон.

³ 2023 оны 5-р сард болсон боловсролын зээлийн сан, 2023 оны 6-р сард Улаанбаатар хотын нийтийн тээврийн 1000 автобус худалдан авалтын санхүүг буруу зарцуулсан, 2024 оны 3-р сард АНУ-ын Хууль зүйн яамнаас, ерөнхий сайд асан, УИХ-ын гишүүн Сүхбаатарын Батболд 14 сая ам доллартой (ойролцоогоор 12.9 сая евро) тэнцэх төрийн мөнгөөр Нью-Йоркт худалдаж авсан орон сууцыг [хураан авах](#) талаарх мэдэгдэл зэрэг хамаарна.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

12-р сард нүүрсний экспортыг тойрсон авлигын схемийг эсэргүүцсэн илүү том хэмжээний жагсаал болжээ. Үүний хариуд эрх баригчид УИХ-ын хянан шалгах хороог байгуулж, хэд хэдэн өндөр албан тушаалтан, УИХ-ын гишүүдийг баривчилж, эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж авлигын хэргийн ялын бодлогыг чангатгажээ.

2023, 2024 онд өвөлжилт хүндэрч зуд болсон нь орон нутгийн малчин иргэд болон нийслэлийн эдийн засаг, дэд бүтцийн хувьд харьцангуй сул хэсгийн иргэдэд ихээхэн хүнд байдал учруулав. 2024 оны 4-р сард мал аж ахуйн тогтвортой үйлдвэрлэлийг дэмжих зорилгоор УИХ нэн яаралтайгаар хэлэлцэн шинэ хууль тогтоомж баталсан. Хууль батлах ердийн журмыг тойрсон, эрх баригч намын ухуулагчид шинэ хууль тогтоомжийг ашиглан улс төрийн намаа сурталчилж буйг АИХЭГ-ын Сонгууль Ажиглах Хорооны (САХ) маш олон ярилцагчид шүүмжилсэн юм.

Оролцогч талууд шүүхийн бие даасан байдал, сэтгүүлчдэд учрах дарамтын талаар санаа зовнисон хэвээр байна.⁴ Иргэний нийгмийн байгууллагууд хязгаарлагдмал санхүүгийн болон хүний нөөц, төрийн дэмжлэг хангалтгүй, хүнд суртлаас үүдэх саад, нийтийн оролцоо сул зэрэг олон сорилттой орчинд яаж ийгээд үйл ажиллагаа явуулж байна.⁵

Ялгаварлан гадуурхалтын эсрэг хуулийн заалтууд бий хэдий ч, улс төрийн амьдралд, шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл хангалтгүй хэвээр байна. Бүрэн эрх нь дуусаж буй УИХ-д 13 эмэгтэй гишүүн (17 хувь), 22 сайдын ердөө 3 нь эмэгтэй (14 хувь), 22 засаг даргын ердөө 1 нь эмэгтэй байна. ОУСАХ-ны ярилцагчдын дийлэнхийн үзэж буйгаар жендэрийн хэвшмэл ойлголт, хязгаарлагдмал нөөц бололцоо зэрэг нь эмэгтэйчүүдийг улс төрийн амьдралд ороход саад болдог аж.

ОУСАХ-ны уулзсан хүмүүсийг оруулаад хэд хэдэн сонгуулийн оролцогч талууд залуучуудын улс төрийн хангалтгүй оролцоо санаа зовох асуудал хэмээн тодорхойлов.⁶ Залуу сонгогчдын дунд улс төрийн намуудад сэтгэл дундуур байдал ихсэж буй хэдий ч, ардчилсан тогтолцоонд итгэх хандлага эерэг хэвээр байна. Монгол Улс улс төрийн болон иргэний оролцоогоор өндөр байр суурь эзэлдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй.⁷

Хууль, эрх зүйн орчин ба сонгуулийн тогтолцоо

Монгол Улс нь ардчилсан сонгууль зохион байгуулахтай холбоотой томоохон олон улсын гэрээ, конвенцод нэгдэн орсон.⁸ Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн хууль, эрх зүйн орчин нь 1992 оны Үндсэн хууль, 2019 оны Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай (МУИХСтХ), 2006 оны Сонгуулийн төв байгууллагын тухай, 2011 оны Сонгуулийн автоматжуулсан системийн тухай (дээрх хуулиудад 2023 онд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан) болон 2023 онд шинэчлэн

⁴ 2023 оны [Шүүгч, хуульчдын хараат бус байдлын асуудал эрхэлсэн тусгай илтгэгчийн урьдчилсан ажиглалт](#); 2023 оны [Дэлхийн эрх чөлөөний](#) тайлан; Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комиссын [Монгол Улсын Хүний эрх, эрх чөлөөний 23 дах тайлан](#); Глоб Интернэшнл төвийн [Монгол Улсын Хэвлэлийн эрх чөлөөний тайлан 2022-2023](#), зэргийг үзнэ үү.

⁵ Өсөж, өндийж буй иргэний нийгмийн салбарыг хамгаалахын тулд эрх зүйн орчныг уялдуулах, бэхжүүлэх шаардлагатай байгаа талаар зарим оролцогч талууд [мэдээлсэн](#).

⁶ Монголын залуучууд (18-35 насны) нийт хүн амын 28 хувийг эзэлж байна.

⁷ 2023 оны байдлаар Дэлхийн Залуучуудын Хөгжлийн Индексээр 183 орноос Монгол Улс 24-т эрэмбэлэгджээ. Мөн 2022 оны Судалгаа, Шинжилгээний Инсайт төвийн судалгааг үзнэ үү.

⁸ Үүнд, 1966 оны Иргэний болон Улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, 1979 оны Эмэгтэйчүүдийг алагчилах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц, 1965 оны Арьс үндсээр алагчилах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай олон улсын конвенц, 2003 оны Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенц болон 2006 оны Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц багтана.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

найруулсан Улс төрийн намын тухай хуулиас бүрдэж байна.⁹ Хууль, эрх зүйн орчин нь ардчилсан сонгууль явуулахад хангалттай бүрдсэн хэдий ч үндсэн эрх, эрх чөлөөг эдлүүлэхтэй холбоотой орчныг цаашид сайжруулах шаардлагатай байна.

Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд сүүлд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтүүд нь сонгуулийн тогтолцоог өөрчилсөн Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийг гол төлөв тусгасан байна. Мөн сонгууль товлон зарласнаас хойш байгуулагдсан намуудад нэр дэвшүүлэх боломжийг олгосон, нэр дэвшигчдийн хүйсийн квотыг өсгөсөн эерэг өөрчлөлтүүд орсон хэдий ч сонгох эрх болон үг хэлэх эрх чөлөөг хязгаарласан, үүний зэрэгцээ хуулийн цоорхой, тодорхой бус зохицуулалтууд хууль, эрх зүйн орчны хувьд байсаар байна.¹⁰ АИХЭГ-аас удаа дараа өгсөн зөвлөмжүүд орхигдсон хэвээр байна. Үүнд сонгох эрх, үг хэлэх эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний хязгаарлалт, сонгуулийн хэрэг маргааныг шүүхээр хянан шийдвэрлэх хугацаатай холбоотой өгсөн зөвлөмжүүд багтана.

2024 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хэрэгжиж эхэлсэн Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар нийт сонгогчийн нэг ба түүнээс дээш хувийн санал авсан намд төрийн санхүүжилт олгохоор заасан зэрэг хэд хэдэн өөрчлөлтүүдийг тусгасан байна.¹¹ Хуулиар намын удирдах байгууллагууд, бодлого, үйл ажиллагаандаа хүйсийн болон нийгмийн олон бүлгийн төлөөллийг оролцуулах шаардлага тавьж байна. Мөн МУИХСтХуульд заасан хүйсийн квотоос илүү нэр дэвшүүлсэн эмэгтэй нэр дэвшигчдийн тоонд санхүүгийн урамшуулал олгохоор хуульчилсан нь сайшаалтай боловч улс төрийн намын бүтэц, дотоод зохион байгуулалтыг хэтэрхий нарийн зохицуулсан, мөн намын гишүүнчлэлд хязгаарлалт тавьсан байгаа нь олон улсын стандартад төдийлөн нийцэхгүй, эвлэлдэн нэгдэх боломжийг хязгаарлаж байна.¹² Түүнчлэн уг хуульд Улсын Дээд Шүүхээс улс төрийн намыг бүртгэхээс татгалзсан тохиолдолд зөрчигдсэн эрхийг сэргээх журмыг тусгаагүй байна.¹³

Улсын Их Хурлын 78 гишүүнийг сонгуулийн 13 тойргоос олныг төлөөлөх мажоритар аргаар, үлдсэн 48 гишүүнийг Монгол Улсын нийт нутаг дэвсгэрийн нэг тойргоос хувь тэнцүүлэн төлөөлөх пропорционал аргаар сонгоно.¹⁴ Сонгуулийн тойрог бүрд УИХ-ын гишүүдийг сонгогчид тухайн тойрогт ногдох мандатын тоотой тэнцүү тоогоор олон нэр дэвшигчдийг сонгох системээр сонгоно. Сонгуулийн тойрог байгуулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолд шалгуур үзүүлэлтийн талаар дурдаагүй боловч МУИХСтХуульд сонгуулийн тойргийг байгуулахдаа хүн амын тоо, засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн хуваарь, газар нутгийн хэмжээ, байршил

⁹ Үүнд 2015 оны Эрүүгийн хууль, 2017 оны Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, 2016 оны Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, 2017 оны Зөрчлийн тухай хууль, 1992 оны Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн тухай хууль, 2021 оны Монгол Улсын шүүхийн тухай хууль, 2016 оны Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль болон 2006 оны Авлигын эсрэг хууль мөн багтана.

¹⁰ Тухайлбал, хяналтын тооллогоор саналын тоо нь зөрүүтэй гарвал хэрхэх талаар зохицуулсан журмыг хуульд тусгаагүй.

¹¹ Төрийн санхүүжилтийн 50 хувиас доошгүй хувийг эмэгтэй, ахмад, залуу, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг нийгмийн бүлгүүдийг чадавхжуулахад болон намын гишүүд, иргэдийн боловсрол, түүнчлэн бодлого боловсруулах зориулалтаар зарцуулах ёстой.

¹² 1990 оны ЕАБХАБ-ын Копенгагены баримт бичгийн 7.6 дугаар хэсэгт гишүүн улсууд “сонгуульд оролцогчдыг хууль болон эрх бүхий байгууллагуудын өмнө эрх тэгш өрсөлдөх нөхцөлийг бүрдүүлэхэд шаардлагатай хууль эрх зүйн баталгаагаар хангана” гэж заасан байдаг. ” Мөн Иргэний болон Улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 22 дугаар зүйл, АИХЭГ болон Венецийн Комиссын Улс төрийн намын тухай хуулийн төсөлд өгсөн хамтарсан дүгнэлтийг харна уу.

¹³ 2020 оны АИХЭГ болон Улс төрийн намын зохицуулалтын тухай Венецийн комиссын удирдамжийн 151-155 дэх хэсэгт: “Улс төрийн намууд дотоод үйл ажиллагаагаа хамтран боловсруулж, санал нэгдэн баталсан намын дүрэм эсвэл сайн дурын ёс зүйн дүрмээрээ зохицуулах нь хамгийн тохиромжтой байдаг. Төрийн хяналт улс төрийн намд хамгийн бага түвшинд байх ёстой бөгөөд ардчилсан нийгэмд зайлшгүй шаардлагатай хяналтаар л хязгаарлагдах ёстой. Дүгнэж хэлэхэд, гишүүнчлэл, намын хуралдаан, уулзалтын тоо, давтамж, орон нутаг дахь салбар нэгжүүдийн үйл ажиллагаа зэрэг улс төрийн намын үйл ажиллагаанд улс төрийн болон төрийн хяналт хэт их тавихаас зайлсхийх хэрэгтэй.”

¹⁴ Мажоритар сонгуулийн тойргийн тоо нь 29-өөс 13 болж багассан.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

зэргийг харгалзан байгуулахаар заасан. Арван гурван сонгуулийн тойргийн арван нэгийнх нь сонгогчдын тоо сонгогчдын дундаж тооны хязгаараас 15 хувиар хэтэрсэн байгаа ба үүнээс Улаанбаатар хотын 4 тойрог 50 хувиар хэтэрсэн үзүүлэлттэй байгаа нь саналын эрх тэгш байдлын талаарх олон улсын сайн туршлага болон АИХЭГ-аас өгсөн зөвлөмжөөс зөрж байна.¹⁵

Сонгуулийн байгууллага

Сонгуулийг дөрвөн шат бүхий сонгуулийн байгууллага зохион байгуулна. Сонгуулийн Ерөнхий Хороо (СЕХ) нь байнгын ажиллагаатай, 9 гишүүнээс бүрдэх байгууллага бөгөөд ердөө нэг эмэгтэй гишүүнтэй. УИХ 5 гишүүнийг, Ерөнхийлөгч, Улсын дээд шүүх тус бүр 2 гишүүнийг санал болгосноор УИХ бүх гишүүдийг 6 жилийн хугацаагаар томилно.¹⁶ СЕХ доод шатны сонгуулийн хороодыг томилох, нэр дэвшигчдийг бүртгэх, сонгуулийн бэлтгэл хангах, сонгуулийн үр дүнг гаргах, санал тоолох автоматжуулсан системийн хэвийн ажиллагааг хангах, хэрэгжүүлэх гэх мэт сонгууль зохион байгуулахтай холбоотой өргөн хүрээний үүрэг хүлээдэг. Ерөнхийдөө СЕХ хуулийн хугацаанд нийцүүлж, мэргэжлийн байдлаар ажилладаг.

СЕХ аймаг, нийслэлийн сонгуулийн 22 хороо (АНСХ), сум, дүүргийн сонгуулийн 339 хороо (СДСХ) байгуулжээ.¹⁷ Сонгуулийн хэсгийн 2198 хороог (СХХ) 5-р сарын 14-ний дотор байгуулах ажил СЕХ-ны цахим систем нэвтрүүлэх ажлаас болж хойшилсон боловч, тэдний ажилд нөлөөлөөгүй юм.¹⁸ СДСХ, СХХ-ны түвшинд эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл сайтар хангагдаж нийт албан хаагчдын 76 хувийг эзэлж буй бол АНСХ-ны түвшинд ердөө 9 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна. СХХ-ны гишүүд цахим сургалтыг дүүргэж, гэрчилгээ авсан байх ёстой. СДСХ СХХ-нд зориулж нэмэлтээр танхимын сургалт зохион байгуулсан нь үндсэндээ сонгуулийн өдрийн үйл явцад голлон анхаарсан байна.

ОУСАХ-ны дийлэнх ярилцагчид сонгууль эрхэлсэн байгууллагын үйл ажиллагаанд итгэлтэй байгаагаа илэрхийлж, ил тод, алагчлахгүй ажилладгийг онцлон тэмдэглэв. СЕХ гаргасан шийдвэр, журмуудаа өөрсдийн цахим хуудсанд байршуулж, сонгогчдын боловсрол, мэдээлэл өгөх материалуудыг хуваалцдаг.¹⁹ Гэсэн хэдий ч, СЕХ-ны болон доод шатны сонгуулийн хороодын хуралдаан олон нийтэд зарлагдаагүй. СЕХ-ны хурлын тэмдэглэл нийтэд нээлттэй боловч, доод шатны сонгуулийн хороодын хурлын тэмдэглэл нийтэл ил болсонгүй. САХ байгуулагдсанаас хойш СЕХ 6-р сарын 5-ны өдөр нэг л удаа хуралдсан бөгөөд АИХЭГ-ын САХ уригдсан юм.²⁰ ОУСАХ-ны ажиглагчид доод шатны сонгуулийн хороодын хуралдааны талаар бараг л мэдээлэл аваагүй бөгөөд, цөөн удаа хуралдаанд урихдаа цаг тулгасан урилга илгээж байлаа.

СЕХ пропорциональ, мажоритар хэсэгт ашиглах хоёр тусдаа саналын хуудас үйлдвэрлэв. Санал авах байр бүрд санал унших, тоолох, хадгалах цахим төхөөрөмжийг байрлуулсан бөгөөд, 1700-аас дээш сонгогчтой санал авах байранд дараалал үүсэхээс сэргийлж хоёр төхөөрөмж байршуулсан байна. Төхөөрөмжөөр санал тоолох үйл явцад итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэхийн тулд

¹⁵ 2002 оны Венецийн комиссын Сонгуулийн асуудлаарх сайн туршлагын дүрмийн I.2.2.iv дэх хэсэгт “тогтоосон нормоос 10 хувь, онцгой тохиолдлоос бусад нөхцөлд тогтоосон нормоос 15 хувиас огт хэтрэхгүй хэмжээгээр зөрүүтэй байх”-ыг зөвлөдөг.

¹⁶ СЕХ-ны гишүүд төрийн албан хаагчид бөгөөд, улс төрийн намын гишүүд биш. СЕХ-ны одоогийн гишүүд 2020 онд томилогдсон бөгөөд, 2024 оны 1 сард чөлөөлөгдсөний 2 хүнийг нөхөн томилсон.

¹⁷ ГХЯ-ны дэргэд гадаадад оршин суугаа иргэдийн санал авахаар тусдаа комисс байгуулж, 37 улсад суугаа дипломат төлөөлөгчийн газарт, 47 сонгуулийн хэсгийн хороо байгуулагдсан. Гадаадад суугаа сонгогчид зөвхөн пропорциональ өрсөлдөөнд санал өгсөн.

¹⁸ Тус [системийг](#) сонгууль зохион байгуулах албан хаагчдыг бүртгэх, цахим сургалт, сертификат олгох болон нэр дэвшигчид, иргэний нийгмийн ажиглагчдыг бүртгэхэд ашиглав.

¹⁹ СЕХ-ны [цахим хуудас](#) харааны бэрхшээлтэй иргэд ашиглах боломжтой.

²⁰ СЕХ зөвхөн албан ёсны шийдвэр гаргахын тулд ээлжит бус хуралдаан хийдэг бөгөөд үйл ажиллагааныхаа мэдээллийг хэвлэлээр мэдээлдэг.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

УИХ-ын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж бүх санал авах байранд хяналтын тооллого зохион байгуулах болсон нь өмнө нь 2021 оны Ерөнхийлөгчийн сонгуульд хэрэгжиж байсан юм. Хуульд төхөөрөмжөөр тоолсон дүнг албан ёсны гэж заасан бөгөөд хэрэв гараар болон төхөөрөмжөөр тоолсон дүн зөрөх тохиолдолд зөрүүг хэрхэн зохицуулах, гар тооллогын үйл явцыг нарийвчлан зохицуулаагүй байна.

Зарим оролцогч талууд санал тоолох цахим төхөөрөмжийн талаар эргэлзээ буйг ОУСАХ-нд уламжилж байсан хэдий ч, өмнөх болон энэ сонгуулийн албан ёсны дүнг хэрхэн хуурамчаар үйлдэж болзошгүй талаар хангалттай тайлбарлах, нотлох баримт үзүүлж чадаагүй юм. Эдгээр эргэлзээг тайлахын тулд СЕХ-ны 6-р сарын 21-ний өдөр улс төрийн нам, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, нэр дэвшигчид, ажиглагчид зэрэг оролцогч талуудын оролцоотойгоор санамсаргүй сонгосон санал тоолох төхөөрөмжийн хэвийн үйл ажиллагааг баталгаажуулах туршилтыг хийсэн. АИХЭГ автоматжуулсан санал тоолох төхөөрөмжийн аюулгүй, үнэн зөв байдлын талаарх эргэлзээг тайлахад өмнө нь зөвлөмж²¹ гаргаж байсан хэдий ч, хуульд төхөөрөмжийг хараат бусаар баталгаажуулах, гэрчилгээжүүлэх талаар туссангүй.

СЕХ сонгуулийн өдрийн үйл ажиллагаа, сонгуулийн тогтолцоо, саналын хуудсыг хэрхэн зөв бөглөх зэргийг тайлбарласан сонгогчдод мэдээлэл өгөх иж бүрэн кампанит ажил хэрэгжүүлсэн. СЕХ санал өгөхтэй холбоотой үйл явцыг тайлбарласан, сонгогчдод зориулсан мэдээлэл бүхий тараах материал боловсруулж өрх бүрд түгээжээ. Мөн, АНСХ, СДСХ, СХХ-ноос сонгуулийн өдрийн үйл явцыг идэвх, санаачилгатай үзүүлж, АНСХ нийгмийн сүлжээ, цахим хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл ашиглан орон нутгийн телевизүүдтэй хамтран ажилласан. 6-р сарын 24-ний өдөр СХХ-дод санал тоолох цахим төхөөрөмжийн хэвийн ажиллагааны шалгалт амжилттай болов. Түүнчлэн, зарим АНСХ орон нутгийн ИНБ-уудтай хамтран ажиллаж эмэгтэй сонгогч, залуу сонгогчдод зориулсан мэдээлэл түгээж ажилласан.²²

Хөгжлийн бэрхшээлтэй сонгогчдыг хараат бусаар саналаа өгөх боломжоор хангахын тулд СЕХ сонгуулийн тойрог бүрд аль аль саналын хуудсанд зориулсан брайль үсэг бүхий хавтас үйлдвэрлэж, санал авах байр бүрд томруулдаг шил байрлуулж, тэргэнцэртэй иргэн орох боломжоор хангасан талаар ОУСАХ-нд мэдэгдсэн. Дохионы хэлмэрч бүхий сонгогчдод мэдээлэл өгөх дүрс бичлэг олон нийтийн болон хувийн телевизээр дамжуулагдаж, СЕХ-ны цахим хуудас, нийгмийн сүлжээгээр цацагдаж байлаа.

Сонгогчдын бүртгэл

Шүүхийн шийдвэрээр эрх зүйн чадамжгүй болсон, үйлдсэн гэмт хэргийн хүнд, хөнгөнөөс үл хамааран шоронд ял эдэлж байгаа иргэдээс бусад 18 насанд хүрсэн иргэн бүр сонгох эрх эдэлнэ. Сонгох эрхийн эдгээр хязгаарлалтууд олон улсын өмнө хүлээсэн үүрэг АИХЭГ-ын өмнөх зөвлөмжүүдтэй харшилдаг.²³

²¹ Цахим санал хураалтын стандартын талаар гишүүн орнуудын сайд нарын хорооноос 2017 онд гаргасан зөвлөмжийн 33 дугаар догол мөрд “баталгаажуулах, гэрчилгээжүүлэхийн тулд цахим санал хураалтын системийн бүрэлдэхүүн(үүд) нээлттэй байх ёстой” гэж тодорхойлсныг үзнэ үү. Мөн, 38, 39-р догол мөрд аюулгүй байдалтай холбоотой гэрчилгээ болон бусад бичиг баримтыг аудитад нээлттэй байлгах талаар зөвлөмж гаргасан болно.

²² Говь-Алтай, Өвөрхангай, Ховд, Увс, Дархан-Уул аймгийн сонгуулийн хороонд ажиглагдсан.

²³ ЕАБХАБ-ын [1990 оны ЕАБХАБ-ын Копенхагены Баримт Бичгийн](#) 7,3-т оролцогч улсуудыг “насанд хүрсэн иргэдэд бүх нийтийн, тэгш сонгох эрхийг хангахыг” уриалж, 24-р зүйлд, эрх, эрх чөлөөнд хязгаарлалт хийж байгаа бол “хуулийн зорилгод хатуу нийцэх ёстой” гэжээ. [2006 оны Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцын](#) (ХБХЭТК) 12-р зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хуулийн өмнө ижил тэгш эрхтэйг хүлээн зөвшөөрөх тухай заасан байдаг. 29-р зүйлд, Улс орнууд “хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн улс төрийн эрхийг хүлээн зөвшөөрч, бусадтай адил тэгш эдлэх боломжоор хангахыг” шаарддаг. ХБХЭТК-ын 12-р зүйлийн нэг дэх хэсэгт 2022 онд өгсөн Ерөнхий санал, зөвлөмжийн 48-р догол мөрд

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

Сонгогчдын нэрийн жагсаалтыг Улсын Бүртгэлийн Ерөнхий Газраас (УБЕГ) байнга шинэчилдэг үндэсний хүн амын өгөгдлийн сангаас гаргаж авдаг. Санал өгөх үед сонгогчдын цээж зураг, хурууны хээ зэрэг биеийн давхцахгүй өгөгдөл ашиглан сонгогчийг баталгаажуулна.²⁴ УИХ-ын сонгуулийн тухай хуульд сүүлд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр санал авах байранд ашиглах сонгогч таних төхөөрөмжүүд нь УБЕГ-ын төв сервертэй холбогдсон байх ёстой. Ерөнхийдөө, ОУСАХ-ны ярилцсан хүмүүс сонгогчдын нэрийн жагсаалт бүх сонгогчийг хамруулсан гэдэгт итгэж буй боловч УБЕГ аймаг бүрд сонгогчийн дахин бүртгэл хийсэн талаар нарийвчилсан хураангуй мэдээлэл өгөхдөө хангалттай ил тод байгаагүйтэй холбоотой санаа зовнил байгааг ч илэрхийлсэн.

УБЕГ 4-р сарын 1-ний өдөр сонгогчдын нэрийн жагсаалтыг баталгаажуулж сонгогчдын нэрийн жагсаалтыг урьдчилсан байдлаар цахим хуудастаа байрлуулсан бөгөөд, 5-р сарын 28-ны өдөр 2,238,360 сонгогч буйг зарласан. Сонгогчийн нэрийн жагсаалтыг эцсийн байдлаар 6-р сарын 25-ны өдөр хэсгийн хороодод илгээв.²⁵ 2023 онд орсон хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу сонгогчид өөрсдийн мэдээллийг, оршин суугаа хаяг дээрх нийт бүртгэгдсэн сонгогчийг цахимаар шалгах боломжтой болжээ. Түүнчлэн, сонгогчийн бүртгэлийн өгөгдөл, мэдээллийг 6-р сарын 3-25-ны өдрүүдэд хэсгийн хороонд баталгаажуулах, зөрүүтэй мэдээллийг санал хураах өдрөөс 14 хоногийн өмнө засуулах боломжтой. Сонгуульд өрсөлдөж буй намуудын хүсэлтээр, УБЕГ 6-р сарын 8, 25-ны өдрүүдэд сонгогчдын нэрийн жагсаалтын урьдчилсан болон эцсийн хувилбарыг электрон хэлбэрээр олгожээ.

Сонгогч аль хэсгийн хороонд харьяалагдах нь сонгогчийн оршин суугаа хаягт үндэслэх бөгөөд сонгогч хаягийн бүртгэлээ санал хураах өдрөөс 60-аас доошгүй хоногийн өмнө өөрчлөх боломжтой.²⁶ ОУСАХ-ны уулзсан зарим хүмүүс өнгөрсөн хоёр жилийн хугацаанд сонгуульд нэр дэвшиж буй зарим ажил олгогч өөрийн ажилчдаа дэвшиж буй тойрог руугаа шилжүүлж, саналыг нь авахын тулд тасралтгүй шахаж байсан талаар мэдээлэв. УБЕГ-аас өнгөрсөн саруудад 70,000 иргэний шилжих хөдөлгөөн бүртгэгдсэнээс дийлэнх нь Улаанбаатарт буй талаар мэдэгдэв.²⁷ Зарим улс төрийн намууд сонгогчдын дахин бүртгэлийн тоон задаргааг авах хүсэлт гаргасан боловч УБЕГ-аас тус мэдээллийг өгөхөөс татгалзсан нь сонгогчдын нэрийн жагсаалтын ил тод байдлыг хязгаарлаж байна.

АИХЭГ-ын САХ-ны хэд хэдэн ярилцагч сонгуулийн өдөр зарим бүлэгт хамаарах хүмүүс санал өгөх боломжтой эсэхэд санаа зовниж буйгаа илэрхийлсэн бөгөөд, ялангуяа уурхайн талбар дээр ажилладаг хүмүүс болон сонгуулийн оролцогч талууд СЕХ-нд тэдгээр иргэдийн санал авах байр руу хүргэх гэх мэт санал өгөх боломжоор хангах зохицуулалт хийж өгөх талаар хүсэлт тавьжээ. Ажил олгогчид ажилчдаа санал өгөх боломжоор хангах хуулийн үүрэгтэй.²⁸

Нэр дэвшигчийн бүртгэл

“хүний шийдвэр гаргах чадамжид хөгжлийн бэрхшээлд нь үндэслэн саад болохыг зөвтгөх, сонгох, болон сонгогдох эрхээ хэрэгжүүлэхээс хасах үндэслэл болохгүй” гэжээ.

²⁴ Энэ хоёрын дунд зөрүү үүссэн тохиолдолд сонгогч санал өгөх эрхгүй.

²⁵ Энэ удаагийн сонгуульд гадаадад оршин суугаа 13095 сонгогч сонгуульд оролцохоор бүртгүүлжээ.

²⁶ Сонгуулийн өдөр ажиллах сонгуулийн болон цагдаагийн албан хаагчид, улсын бүртгэгч нар, мэдээлэл, технологийн ажилтнууд өөрсдийн ажиллах хэсгийн хороонд санал өгөх хүсэлтээ сонгуулийн санал авах өдрөөс 14 хоногийн өмнө гаргаж болно.

²⁷ 2024 оны 1-р сарын 1-ний өдрөөс 4-р сарын 29-ний өдрийн хооронд нийслэлийн хэмжээнд 42570 хүн, нийслэлээс аймгууд руу 9420 хүн, аймгаас нийслэл рүү 11389 хүн, аймгаас аймгийн хооронд 6512 хүн хаягаа шилжүүлжээ.

²⁸ Биелүүлээгүй тохиолдолд иргэнийг 10000 төгрөг (ойролцоогоор 2.7 евро) хуулийн этгээдийг 100,000 төгрөгөөр (ойролцоогоор 27.4 евро) тус тус торгоно.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

Сонгуулийн эрх бүхий 25 нас хүрсэн сонгогч нэр дэвшиж болно. Зохисгүй зарим хязгаарлалтын сонгуулийн хуулиас хассан ч, нэр дэвших эрхийг хязгаарласан заалтууд байсаар байна. Шүүхээр тогтоосон өр, татварын хугацаа хэтэрсэн өр, эсвэл нэр дэвшигч 51-ээс дээш хувийг нь эзэмшдэг компани хугацаа хэтэрсэн өр төлбөртэй бол нэр дэвших боломжгүй. Ял эдэлж буй болон авлига, албан тушаалын хэрэг үйлдэж байсан хүн мөн нэр дэвших боломжгүй. Түүнчлэн, төрийн болон орон нутгийн өмчит болон оролцоот хуулийн этгээдийн дарга, дэд дарга, захирал, дэд захирал гэх мэт зарим ангиллын төрийн албан хаагчид сонгуулийн жилийн 1-р сарын 1-ний өдрөөс өмнө ажлаа өгөх ёстой. Эдгээр хязгаарлалтууд сонгогдох эрхийн талаар олон улсын стандарт, ЕАБХАБ-ын үүрэг амлалттай нийцэхгүй байна.²⁹

Албан ёсоор бүртгэгдэхийн тулд улс төрийн нам 801-ээс багагүй үүсгэн байгуулагчийн дэмжлэгийг авах, мөн намын дүрэм, эд хөрөнгийн жагсаалт зэрэг баримт бичгийн хамт Улсын Дээд Шүүхэд бүртгүүлэхийг хууль шаарддаг. Гэсэн хэдий ч, Улсын Дээд шүүх ОУСАХ-нд яг 801-тэй тэнцүү тооны гишүүн байх бодлоготой талаар мэдэгдсэн.³⁰ Энэ практик нь хуулийг эсрэг тайлбарлаж буй бөгөөд эвлэлдэн нэгдэх эрхийг хязгаарлаж байна.

Улс төрийн нам, эвслүүд сонгуульд оролцох сонирхлоо сонгуулийн өдрөөс 60-аас доошгүй өдрийн өмнө СЕХ-нд мэдэгдэх ёстой. Түүнчлэн, бүх өрсөлдөгчид сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр нь Засгийн газрын урт хугацааны хөгжлийн бодлого³¹, үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалтай, санхүүгийн санал нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуультай нийцэж буй эсэхийг шалгуулахаар Үндэсний Аудитын Газарт (ҮАГ) илгээх ёстой. ҮАГ өрсөлдөгч бүрд мөрийн хөтөлбөр нь хуульд нийцэж буй эсэх мэдэгдлийг сонгуулийн өдрөөс 60-аас доошгүй хоногийн өмнө гаргаж, өрсөлдөгчид СЕХ-нд ирүүлнэ.

Сонгуульд оролцохоор бүртгүүлсэн улс төрийн нам, эвслүүд 5-р сарын 14-ний өдрөөс эхлэн 7 хоногийн турш нэр дэвшүүлэх ажиллагааг явуулна. Бие даан нэр дэвшигчид энэ хугацаанд нэрээ дэвшүүлэх эрхтэй бөгөөд нэр дэвшигчээр бүртгэгдэхийн тулд 801-ээс доошгүй гарын үсэг цуглуулна. Улс төрийн намаас нэр дэвшиж буй нийт нэр дэвшигчдийн 30-аас доошгүй хувь нь аль нэг хүйсийн төлөөлөл байх бөгөөд, пропорциональ намын жагсаалтад хүйсийн харьцаа сөөлжсөн байх хуулийн шаардлагатай. Пропорциональ жагсаалтад жендэрийн тэнцвэртэй байдлыг хангасан нь ерөнхийдөө эерэг өөрчлөлт боловч, улс төрийн намууд мажоритар хэсэгт эмэгтэйчүүдээс илүү олон эрэгтэйчүүдийг нэр дэвшүүлэх боломж олгож байна.³²

Улс төрийн нам, эвслүүд тухайн тойргийн мандаттай тэнцүү тооны хүртэлх хүнийг нэр дэвшүүлж; нэг нэр дэвшигч мажоритар сонгуулийн тойрогт, эсвэл пропорциональ намын жагсаалтын аль нэгд нь нэр дэвшин болно. 6-р сарын 10-ны өдөр, СЕХ-ноос улс төрийн 19 нам, 2 эвсэл, нийт 1336 нэр дэвшигч (817 эрэгтэй, 519 эмэгтэй) мажоритар болон пропорциональ өрсөлдөөнд бүртгэсэн талаар мэдээлсэн. Бие даан нэр дэвшигч 42 хүн мажоритар өрсөлдөөнд бүртгэгджээ. 11 нэр дэвшигч бүртгэлийн шалгуурыг хангаагүй тул төрөл бүрийн шалтгаанаар

²⁹ [ИБУТЭОУП-ын](#) 25-р зүйлд НҮБ-ын Хүний Эрхийн Комиссоос гаргасан ерөнхий санал, зөвлөмжийн 15-р догол мөрд “Сонгуульд нэр дэвших боломжтой хүмүүсийг боловсрол, оршин суугаа газар, удам угсаа, улс төрийн харьяаллаар нь ялгаварлан гадуурхаж, эсвэл ямар нэг шалтгаангүйгээр сонгуульд өрсөлдөхөөс хасаж болохгүй” гэжээ. [1990 оны ЕАБХАБ-ын Копенхагены Баримт бичгийн](#) 7.5-р догол мөрд оролцогч улс орнууд иргэдийнхээ улс төрийн болон нийтийн албан тушаал хаших эрхийг хүндэтгэх ёстой гэжээ. Түүнчлэн, 24-р догол мөрд эрх, эрх чөлөөнд тавьж буй аливаа хязгаарлалт нь “хуулийн зорилготой хатуу нийцэж байх ёстой” гэжээ.

³⁰ Хэрэв жагсаалтад 801-ээс илүү тооны нэр байвал, багасгахаар буцаагдана. Түүнчлэн, бүх хүний мэдээллийг шалгах бөгөөд, нэг л зөрүү гарвал засахаар буцаагддаг байна.

³¹ [Алсын хараа 2050](#) гэх Засгийн газрын урт хугацааны хөгжлийн хөтөлбөрийг үзнэ үү.

³² Хуульд мөн 2028 оны сонгуулиас нэр дэвшигчдийн хүйсийн квотыг аль нэг хүйсийн төлөөлөл 40-өөс доошгүй байхаар тусгажээ.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

бүртгэхээс татгалзсан байна.³³ Үүнээс, 5 хүн шүүхэд хандаж, шүүхийн шийдвэрээр нэр дэвшигчээр бүртгэгдсэн. СЕХ нэр дэвшигчдийг бүртгэхдээ хуулийг баримталж, шаардлагатай материалаа засах хугацааг олгож байсан хэдий ч нэр дэвшигчдэд тавигдах хэт их шаардлага нь сонгогдох эрхийг бүх нийтэд эдлүүлэхэд эргэлзээ төрүүлж байна.

Эрх зүйн орчин дахь саяхны нэмэлт, өөрчлөлтүүд улс төрийн нам хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн нэр дэвшүүлбэл санхүүгийн хөшүүрэг олгох байдлаар тэднийг дэмжжээ. Монголын Тэргэнцэртэй Иргэдийн Үндэсний Холбооны хэлснээр, мажоритар өрсөлдөөнд 1, пропорциональ өрсөлдөөнд 3, хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт 4 иргэн нэр дэвшигчээр бүртгэгджээ. зохицуулжээ. ашиглаж улс төрийн нам нэр дэвшигчдээ тодруулахад хөгжлийн бэрхшээлтэй.

Кампанит ажлын орчин

Сонгуулийн сурталчилгаа албан ёсоор 6-р сарын 10-ны өдөр буюу сонгуулийн өдрөөс 18 хоногийн өмнө эхэлж, 24 цагийн өмнө дууссан. Хуульд нэр дэвшиж буй УИХ-ын гишүүн энэ хугацаанаас өмнө өөрсдийгөө сурталчлахыг зөвшөөрчээ. Уулзаж ярилцсан маш олон хүн УИХ-ын гишүүд, Засгийн газрын өндөр албан тушаалтнууд сонгууль болохоос өмнө хэдэн сарын турш идэвхтэй кампанит ажил явуулж байсан талаар мэдэгдсэн юм. Ерөнхийдөө маш богино сурталчилгааны хугацаанд, шинээр байгуулагдсан том хэмжээний сонгуулийн тойргуудад кампанит ажил явуулахад бэхэжсэн улс төрийн намуудад ихээхэн давуу талтай байсан.

Кампанит ажлыг ихээхэн зохицуулсан шинжтэй, сонгуулийн хэсэг бүрд ашиглаж болох тээврийн хэрэгсэл, ухуулах байр, ухуулагчдын тоо зэргийг хязгаарласан. Мөн сонгууль өгөхгүй байхыг уриалах, сонгуулийн жил эхэлснээс сонгууль дуустал улс төрийн чансаа тогтоох олон нийтийн санаа бодлын судалгаа нийтлэхийг хуулиар хоригложээ. Өрсөлдөгчдийн мөрийн хөтөлбөр нь засгийн газрын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, үндэсний аюулгүй байдлын бодлогод нийцэх ёстой. Эдгээр хязгаарлалт нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг чөлөөг зүй бусаар хязгаарлах, улс төрийн олон ургалч үзлийг боомилж буй бөгөөд ЕАБХАБ-ын үүрэг амлалт³⁴, олон улсын стандарттай зөрчилдөж байна.

Ерөнхийдөө өрсөлдөгчид чөлөөтэй, хөндлөнгийн оролцоогүйгээр кампанит ажлаа явуулсан хэдий ч, кампанит ажил тоглох тэгш бололцоогоор дутагдаж байв.³⁵ Кампанит ажил ерөнхийдөө нам гүм өрнөсөн ч, 6-р сарын 15-ны өдөр МАН-ын нэр дэвшигч, Батлан хамгаалахын сайд Гүрсэдийн Сайханбаярын сонгуулийн ухуулагч Ардчилсан намын сумын намын хорооны даргатай муудсанаас амиа алдсан харамсалтай хэрэг гарлаа. Ардчилсан нам тус аллагыг улс төрийн сэдэлтэй хэмээн буруутгаж, Ерөнхий сайд, Батлан хамгаалахын сайд нарыг огцрохыг шаардсан. Үйл явдлын дараа, Ерөнхий сайд Ардчилсан намын даргатай уулзаж эмгэнэл

³³ Гурван нэр дэвшигч хугацаа хэтэрсэн татварын өртэй, гурван нэр дэвшигч бичиг баримт бүрэн бус, дөрвөн нэр дэвшигч нэр дэвшүүлснээс өөр намын гишүүнчлэлтэй, нэг нэр дэвшигч 2024 оны 1-р сарын 1-ний өдрөөс өмнө албан тушаалаас чөлөөлөгдөөгүй.

³⁴ 1990 оны ЕАБХАБ-ын Копенхагены Баримт бичгийн 7.7-р догол мөрд, оролцогч улс орнууд “Хууль, төрийн бодлого нь захиргааны арга хэмжээ, хүчирхийлэл, хуулиар сүрдүүлдэггүй орчинд кампанит ажил явуулж, улс төрийн нам, нэр дэвшигчид өөрсдийн үзэл бодол, чадвараа чөлөөтэй илэрхийлэх боломжоор хангагдаж, сонгогчид айх айдасгүйгээр тэдэнтэй ярилцах, судлах боломжийг олгоно” гэжээ. [2020 онд АИХЭГ, Венецийн комиссоос гаргасан “Улс төрийн намын зохицуулалт” удирдамжийн](#) 43-р догол мөр үзнэ үү.

³⁵ ОУСАХ-нд АН-ын өгсөн мэдээллээр 6-р сарын 2-ны өдөр тус намын пи-арын ажилтнуудыг саатуулжээ. 6-р сарын 18-ны өдөр Улаанбаатар хотын Сонгинохайрхан дүүргийн АН сонгогчид, ухуулагчдынхаа аюулгүй байдлыг хангах үүднээс кампанит ажлын арга хэмжээнүүдээ цуцлав.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

илэрхийлсэн байна.³⁶ 6-р сарын 25-ны өдөр, Үндэсний эвслийн төв байранд хууль бус сурталчилгааны ажил явагдаж байна гэх гомдлын дагуу цагдаагийн байгууллага нэгжлэг хийв.³⁷

Улс төрийн намууд аймгийн төвүүдээр томоохон кампанит ажил явуулж, улс даяар, ялангуяа зарим бүс нутагт айлын хаалга тогших кампанит ажил өрнүүллээ.³⁸ Жижиг улс төрийн намууд сурталчилгаа хийхдээ нийгмийн сүлжээн илүү анхаарч цомхон кампанит ажил явуулав. Өрсөлдөгчид харилцан биесээ авлигад буруутгасан төдийгүй, эдийн засгийн хөгжил, дэд бүтэц, хүрээлэн буй орчин зэрэг томоохон сэдвүүдийг ч өргөн хэмжээнд хэлэлцсэн. МАН саяхан танилцуулсан засгийн газрын хөтөлбөрүүд, тэдгээрийн амжилтыг онцолсон бол, АН үндсэндээ эрх баригч намын үр ашиггүй засаглалыг шүүмжилж, ХҮН нам, Үндэсний эвслийн хамт нийгмийн халамжийн зардлыг хязгаарлах, зах зээлийн илүү либерал эдийн засагтай болохыг уриалав. ОУСАХ-ны хэд хэдэн ярилцагч бараа бүтээгдэхүүн, бэлэн мөнгө амлах замаар сонгогчдын саналыг худалдаж авч байгаа талаар мэдээлсэн.³⁹

Нэр дэвшигчийн хувьд албан тушаалын үүргийг нэр дэвших эрхээс тусгаарласан шаардлага үгүй, мөн албан тушаалтан төрийн нөөцийг сонгуулийн кампанит ажилдаа ашиглахаас урьдчилан сэргийлсэн хангалттай зохицуулалт хуульд байхгүй байна.⁴⁰ Нийтийн албан тушаалтнууд улс даяар идэвхтэй кампанит ажил өрнүүлж байв.⁴¹ Сонгууль болохоос өмнө засгийн газар цалин нэмэх, нийгмийн халамжийг нэмэгдүүлэх, нэг удаагийн ногдол ашиг олгох зэрэг хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн бөгөөд, эдгээрийн төрийн албан хаагчид сурталчилж, МАН-ын кампанит ажилд ашиглагдаж байсан юм.⁴² Эдгээр үйлдэл нь нам, төрийн заагийг бүдгэрүүлж, эрх баригч намд хэт давуу тал олгож буй нь ЕАБХАБ-ын үүрэг амлалттай зөрчилдөж байна.⁴³

³⁶ МАН нэр дэшигч Сайханбаярыг татах хүсэлтийг СЕХ-нд өгсөн боловч СЕХ нэр дэвшигчийг албан ёсоор татах зохицуулалт байхгүй тул тус хүсэлтээс татгалзсан.

³⁷ 6-р сарын 25-ны өдөр [nequn.mn](#) цахим хуудасны сэтгүүлч Үндэсний Эвслийн төв байранд нэвтэрч, лайв видео хийж тус эвсэл Хятад иргэдийг хөлслөн “тролл арми” ажиллуулж байна хэмээн буруутган цагдаа дуудав. Үүний дараа СЕХ-ноос Цагдаагийн Ерөнхий Газарт хэргийн газар хөдөлшгүй нотлох баримт үгүй бол СЕХ-ны зөвшөөрөлгүйгээр нэгжлэг хийх хориотой талаар албан бичиг илгээжээ. Цагдаагийн байгууллага бүртгэгдээгүй, нийгмийн сүлжээний хуурамч хаягууд сонгуулийн үйл ажиллагаа явуулж байсан гэж мэдээлсэн бөгөөд 148 хүний ердөө 2 нь л СЕХ-нд бүртгэлтэй гэжээ.

³⁸ АИХЭГ-ын САХ сонгуулийн сурталчилгааны 50 арга хэмжээ ажигласнаас 31-д нь эмэгтэй илтгэгч оролцуулсан байна. Эдгээр арга хэмжээний 46 нь хөдөлгөөний бэрхшээлтэй иргэдэд хүртээмжтэй байсан бөгөөд хэдийгээр хуулиар шаарддаг боловч, ердөө нэг нь дохионы хэлмэрчтэй байсан юм.

³⁹ Энэ төрлийн мэдэгдэл Дорнод, Ховд, Орхон, Өмнөговь, Улаанбаатар, Завханд мөн гарсан.

⁴⁰ Төрийн албаны тухай хуульд төрийн захиргааны болон төрийн тусгай албан хаагчид улс төрийн намын үйл ажиллагаанд оролцохгүй байхыг шаарддаг. Монгол Улсын Төрийн Албаны Зөвлөлөөс 6-р сарын 10-ны өдөр сонгуультай холбоотой баримтлах ёс зүйн дүрмийг баталж, төрийн албан хаагчдыг улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцохгүй байх, төвийг сахих, доод албан тушаалтнаа улс төрийн үйл ажиллагаанд оруулахгүй байхыг уриалсан.

⁴¹ АИХЭГ-ын САХ-ны ажигласнаар Өмнөговь, Өвөрхангай, Улаанбаатар, Завханд АН-ын харьяалалтай аймаг, сумын засаг дарга нар, Улаанбаатарт АН-ын харьяалалтай засаг дарга нар сонгуулийн сурталчилгаанд идэвхтэй оролцжээ.

⁴² 1-р сард Эрдэнэс Таван Толгой төрийн өмчит хувьцаат компани 2012 оноос хойш төрсөн 893432 хүүхдэд хувьцаа олгожээ. 3-р сарын 1-ний өдрөөс Улаанбаатар хотын нийтийн тээврийн жолооч нарын цалинг нэмэгдүүлсэн. 2024 оны 3-р сарын 20-ны өдөр, тэтгэврийг 100000 төгрөгөөр (ойролцоогоор 27 евро) 2024 оны 3-р сарын 27-ны өдөр төрийн албан хаагчдын цалинг [нэмэгдүүлэв](#). 4-р сарын 19-ний өдөр УИХ стратегийн ач холбогдолтой уул уурхайн ордоос олох орлогын 34 хувийг төвлөрүүлэх Үндэсний Баялгийн Сангийн тухай хуулийг нэн яаралтай горимоор баталсан. 2024 оны 4-р сарын 24-ний өдөр Засгийн газар малчин өрхийг дэмжихэд зориулж 5 их наяд (1,4 тэрбум евро) төгрөгийн зээлийн хөтөлбөр [танилцуулсан нь](#), улсын төсөвт урьдчилан тусгаагүй төсвийн зардал байсан юм. Тохижилт үйлчилгээний компанийн ажилчдын цалинг 6-р сарын 1-ний өдрөөс нэмэгдүүлэх гэх мэт зардлыг Улаанбаатар хотын төсөвт 2024 онд тодотгол хийж суулгав.

⁴³ [1990 оны ЕАБХАБ-ын Копенхагены Баримт Бичгийн](#) 5.4 дэх догол мөрд “төр, улс төрийн намыг тодорхой зааглах” тухай заасан. Мөн 2016 оны [ЕАБХАБ, Венецийн Комисстой хамтран гаргасан Сонгуулийн үйл явцад захиргааны нөөцийг буруугаар ашиглахаас урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээ авах удирдамжийн](#) П.В.1.1. догол мөрд “нийтийн албан тушаалтнууд албан тушаалаа ашиглан сонгуулийн

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

Төрийн болон нийтийн албан хаагчдыг эрх баригч намын өмнөөс сонгуулийн кампанит ажилд туслах, кампанит ажлын арга хэмжээнд оролцохыг шаардах зэргээр дарамт хэд хэд гарсан гэх мэдээлэл ирсэн.⁴⁴ Энэ талаар ОУСАХ-ны ярилцсан хүмүүс сонгогчид ямар нэг дарамт, шахалтгүйгээр, чөлөөтэй сонголт хийхэд үлэмж нөлөөлж болзошгүй талаар санаа зовниж буйгаа хэлж байлаа.⁴⁵

Цахим сурталчилгаа зөвхөн АНСХ-нд бүртгэгдсэн цахим хуудас, нийгмийн сүлжээний хаягаар явуулахаар хязгаарлажээ. Гэсэн хэдий ч, сонгуулийн кампанит ажлыг зөвхөн бүртгэгдсэн хүмүүсээр хязгаарлах нь улс төрийн мэтгэлцээнийг хумьж, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлах үр дагавартай байгаа нь олон улсын стандартад нийцэхгүй байна.⁴⁶ Нийгмийн сүлжээнд нэр дэвшигчийг гүтгэх, гутаан доромжлох, худал мэдээлэл түгээх нь хуулиар хориотой. УИХ-ын Сонгуулийн тухай хуулиар Харилцаа Холбооны Зохицуулах Хороо (ХХЗХ) бусад байгууллагын хамт цахим сурталчилгаанд хяналт, мониторинг хийх үүрэг хүлээдэг. Гэвч, ХХЗХ цагдаагийн байгууллагаас ирсэн гомдол, мэдээлэлд үндэслэн хариу арга хэмжээ авч буй нь энэ сонгуулийн мониторинг үр дүнтэй хийх арга биш юм.⁴⁷

Улс төрийн ихэнх намууд сурталчилгааны гол хэсгээ Фейсбүүкээр явуулах талаар мэдэгдсэн.⁴⁸ Улс төрийн өрсөлдөгчид кампанит ажлын үйл явдлыг идэвхтэй хуваалцаж, хэвлэлийн бага хурал шууд дамжуулж, өөрсдийн Фейсбүүк хуудаснаа нэр дэвшигчдээ сурталчилж байлаа.⁴⁹ Ерөнхийдөө нийтлэгдсэн контентуудын өнгө аяс төвийг сахисан, эдийн засаг, бүс нутгийн хөгжил, нийгмийн асуудлуудад төвлөрсөн. АН, Үндэсний Эвсэл, МАН контентууд хамгийн идэвхтэй нийтэлж, хамгийн их хүнд хүрч байсан. ОУСАХ-ны ярилцсан хэд хэдэн сөрөг хүчний намууд зохион байгуулалттай Фейсбүүкээр өрнүүлсэн кампанит ажил нь худал мэдээлэл дамжуулах замаар тэдний нэр хүндэд халдаж байсан гэж мэдэгдсэн юм.

АН, МАН, Эх орон намаас бусад бүх улс төрийн нам, эвслүүд хуульд заасан квотоос илүү олон тооны эмэгтэйг нэр дэвшүүлжээ. АН, ХҮН нам, Иргэдийн Оролцооны Нэгдэл нам гэх мэт хэд хэдэн улс төрийн нам улс төрд эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлэхийг уриалав. Эмэгтэй нэр дэвшигчид улс даяар идэвхтэй кампанит ажил өрнүүлж байсан хэдий ч, эмэгтэйчүүдэд чиглэсэн улс төрийн мессеж бараг байхгүй, эрчүүд кампанит ажилд голлох үүрэгтэй оролцсон.⁵⁰

сурталчилгааны зорилгоор олон нийтийн арга хэмжээ зохион байгуулах, шударга бусаар өөртөө давуу тал үүсгэхийг хориглох механизмыг хуулиар тодорхой зохицуулах ёстой” гэжээ.

⁴⁴ Төрийн албан хаагчдыг дарамталж, ажлын цагаар болж буй МАН-ын сурталчилгааны арга хэмжээнд төрийн албан хаагчдыг оролцохыг шаардаж буй талаар хэд хэдэн мэдээлэл Дархан-Уул, Дорнод, Дорноговь, Улаанбаатар, Завханд буй АИХЭГ-ын САХ-ны ажиглагчдад ирсэн.

⁴⁵ Paragraph 7.7 of the [1990 оны ЕАБХАБ-ын Копенхагены Баримт Бичгийн](#) 7.7 догол мөрд сонгогчид сонгуулийн өдөр чөлөөтэй, хүчирхийлэл, дарамт, сүрдүүлгээс ангид саналаа өгөх боломжоор хангагдах ёстой талаар заасан.

⁴⁶ Хуульд сурталчилгааг нэр дэвшигч, шадар туслах, сонгуулийн менежер, ухуулагч нар л явуулах эрхтэй.

⁴⁷ Сонгуулийн хууль зөрчсөн тохиолдолд цагдаа, тагнуулын байгууллагын зөвлөмж дээр үндэслэн ХХЗХ сонгуулийн үр дүн бүрэн гарч дуустал тухайн контентыг устгах, хязгаарлах хүсэлт гаргах боловч, нийгмийн сүлжээний платформ нь устгах, цуцлах эсэхийг шийднэ. ҮАГ нийгмийн сүлжээнд зарцуулж буй зардлыг хянаж, шалгадаггүй..

⁴⁸ 2024 оны 1-р сарын байдлаар Фейсбүүк 2,5 сая идэвхтэй хэрэглэгчтэй [хамгийн өргөн нийгмийн сүлжээ](#), юм. [DataReportal-д](#), дурдсанаар Монгол Улсад интернэтийн нэвтрэлт 83.9 хувьтай байна

⁴⁹ 5-р сарын 29-ний өдрөөс эхлэн сонгуулийн албан ёсны сурталчилгааны хугацаа эхэлтэл АИХЭГ-ын САХ улс төрийн нам, эвсэл, улс төрчид болон бусад оролцогч талуудын Фейсбүүкийн 25 хаягийг дагасан. Албан ёсны сурталчилгааны хугацаанд нийтдээ улс төрийн нам, эвслийн 9, нэр дэвшигчид, улс төртэй холбоотой 21 нийтдээ 32 Фейсбүүкийг дагасан.

⁵⁰ АИХЭГ-ын САХ-ны ажигласан сонгуулийн сурталчилгааны 50 арга хэмжээг ажигласнаас 31 арга хэмжээнд 57 эмэгтэй илтгэгч оролцсон бол харьцуулахад эдгээр арга хэмжээнд нийт 200 эрэгтэй илтгэгч оролцсон юм. Ажигласан сонгуулийн сурталчилгааны арга хэмжээнд оролцогчид, үзэгчдийн дунджаар 56 хувь нь эмэгтэйчүүд байлаа.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

Сонгуулийн сурталчилгааны зардал

Сонгуулийн сурталчилгааг иргэн, хуулийн этгээдээс авсан хандив болон нам, нэр дэвшигчийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх боломжтой. ҮАГ-т бүртгэлтэй банкны дансаар бүх гүйлгээг хийх ёстой.

Иргэнээс өгөх хандивын хэмжээ арван сая төгрөгөөр (2,750 орчим евро), хуулийн этгээдийн хувьд гучин сая төгрөгөөр (8,250 орчим евро) хязгаарлагдана. Нэг сая төгрөгөөс (275 орчим евро) дээш хандив өгсөн иргэний нэр, 2 сая төгрөгөөс (550 орчим евро) дээш хандив өгсөн хуулийн этгээдийн нэрийг ҮАГ нийтлэх үүрэгтэй. Мөнгөн бус хандивын үнэлгээг зах зээлийн дундаж ханшийг үндэслэн тогтоох бөгөөд уг үнэлгээ нь иргэн болон хуулийн этгээдээс өгөх хандивын дээд хэмжээнээс хэтрэхгүй байна. Хуулиар хандив өгөхийг хориглосон этгээдийг жагсаасан.⁵¹ Хандив өгөхийг хориглосон этгээдээс хандив авсан тохиолдолд нэр дэвшигчийн бүртгэлийг хүчингүй болгох үндэслэл болно. Гэхдээ энэ арга хэмжээг зөвхөн санал авах өдрөөс өмнө авах боломжтой ба зөрчил үүссэн даруйд л илрүүлээгүй бол үр нөлөө нь буурдаг.

ҮАГ нь сонгуулийн сурталчилгааны санхүүжилтийг хянадаг ба сонгуулийн сурталчилгааны зардлын дээд хэмжээг СЕХ-ны баталсан аргачлалаар сонгуулийн тойргийн хэмжээ, байршил, түүнчлэн өрх болон сонгогчдын тоог харгалзан тогтоодог. Энэ удаагийн сонгуулиар нам болон эвсэл нь 6.4 тэрбум (1.7 сая орчим евро) төгрөг зарцуулах боломжтой байна. Сонгуулийн тойргоос хамаарч нэр дэвшигчид 0.9 - 1.5 тэрбум (244,000-407,000 орчим евро) төгрөг зарцуулах боломжтой байна. ОУСАХ-той уулзаж ярилцсан хүмүүс зардлын дээд хэмжээ өндөр байгаа нь хангалттай эх үүсвэртэй, байгуулагдаад удсан намуудад давуу байдал бий болгож байна гэж үзсэн. Хэдий МУИХСтХуулиар ҮАГ-т сонгуулийн сурталчилгааны санхүүжилт болон зарцуулалтад бие даан болон бусад байгууллагуудтай хамтран хяналт тавих эрхийг олгосон боловч ҮАГ нь баримт мэдээлэл хайх, хяналт тавих ямар нэгэн үйл ажиллагаа явуулдаггүй байна.⁵² Үр дүнтэй хяналтын механизм байхгүй байгаа нь хуулийн зохицуулалтын үр нөлөө болон намуудын хариуцлагатай байдлыг бууруулсан байна.

АИХЭГ-аас өгсөн зөвлөмжийн дагуу 2020 оноос хойш УИХ-ын сонгуульд оролцогчид сонгуулийн зардлын болон хандивын тайлангаа санал авах өдрөөс 3 хоногийн өмнө ҮАГ-т хүргүүлж, ҮАГ нийтэлдэг болсон. ҮАГ 6-р сарын 26-ны өдөр мажоритар өрсөлдөөнд нэр дэвшиж буй 969 нэр дэвшигчийн, үүнд 42 бие даан нэр дэвшигч, 2 эвсэл, 19 намын нэр дэвшигчдийн явцын тайланг нийтэлсэн. Нам, эвсэл санал авах өдрөөс хойш 45 хоногт, нэр дэвшигч санал авах өдрөөс хойш 30 хоногт багтаан эцсийн тайландаа хувийн аудитын хуулийн этгээдээр дүгнэлт гаргуулан хүргүүлэх үүрэг хүлээдэг. ҮАГ нь зөрчил гарсан тохиолдолд хариуцлага тооцох эрх хэмжээгүй ба харин холбогдох эрх бүхий байгууллагууд руу шилжүүлдэг.⁵³ Сонгуулийн сурталчилгаатай холбоотой орчинд АИХЭГ-аас өмнө нь зөвлөмжүүд өгч байсан ч гэсэн хяналт тавих үр дүнтэй механизм болон анхааруулах арга хэмжээ авах зохицуулалт дутагдаж байна.⁵⁴

Хэвлэл мэдээлэл

⁵¹ Гадаадын иргэд, олон улсын байгууллага, төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд, харьяалалгүй хүн, насанд хүрээгүй хүн, татварын өртэй хуулийн этгээд, үйлдвэрчний эвлэл, шашны байгууллага болон байгуулагдаад нэг жил болоогүй хуулийн этгээд.

⁵² ҮАГ нь аймаг бүрд салбар хэлтэстэй.

⁵³ Хандив өгөхийг зөвшөөрсөн хүн хандив өгсөн эсэхийг Татварын улсын байцаагч; тайлантай холбоотой асуудлаар Сангийн яам; нягтлан бодох бүртгэлтэй холбоотой асуудлаар Төв банк.

⁵⁴ 2020 оны АИХЭГ болон Венецийн комиссын хамтран гаргасан Улс төрийн намын зохицуулалтын тухай удирдамжийн 272 дахь хэсэгт: Холбогдох хууль, журмыг зөрчсөн улс төрийн намд арга хэмжээ авах ёстой бөгөөд эдгээр арга хэмжээ нь анхааруулсан шинжтэй байх ёстой. Түүнчлэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх боломжтой байхаас гадна, тэдгээр нь ямар ч үед бодитой, үр дүнтэй, зөрчилд тохирсон байх ёстой.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

Монгол Улс 400 гаруй хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл бүхий олон ургалч хэвлэл мэдээллийн орчинтой. Интернэтийн өргөн хэрэглээ нь нийгмийн сүлжээний ач холбогдлыг өндөрсгөж, телевизээс гадна мэдээлэл авах үндсэн эх сурвалж болжээ. ОУСАХ-ны хэд хэдэн ярилцагчид хэвлэлийн эрх чөлөө дордож⁵⁵ байгааг тэмдэглэсэн төдийгүй бүтцийн шинжтэй олон асуудал буйг онцолж, ялангуяа хэвлэл мэдээллийн байгууллагын эдийн засгийн тогтвортой байдал хангалтгүй байгаа нь мэргэжлийн болон ёс зүйн стандарттай зөрчилдөж, олон нийтийн итгэл бага буйд нөлөөлж байгаа гэв.

Монголын Үндэсний Олон Нийтийн Радио, Телевиз (МҮОНРТ) телевизийн 8 суваг, радио станцтай бөгөөд олон нийтийн дунд харьцангуй нэр хүндтэй. Дийлэнх хэвлэл, мэдээллийн хэрэгсэл хувийн хэвшлийнх бөгөөд хязгаарлагдмал зар, сурталчилгааны зах зээлд өрсөлдөж буй нь тэднийг эзэмшигчээсээ хараат байлгадаг. ОУСАХ-ны хэд хэдэн ярилцагчийн хэлснээр, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн дийлэнх нь улс төрийн хамаарал бүхий, эзэмшигчид нь хэвлэл мэдээллийг үндсэн бизнес гэж үздэггүй, харин хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг өөрсдийн эдийн засгийн ашиг сонирхлыг хамгаалахад улс төрийн хөшүүрэг болгож ашигладаг байна. Түүнчлэн, гэрээнд суурилсан тогтолцоо сэтгүүлчдийн дунд өргөн ашиглагддаг бөгөөд редакцын таатай контентод төлбөр санал болгодог байна.

Үндсэн хууль үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг баталгаажуулж, бусад хууль тогтоомж хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн орчныг дэлгэрэнгүй зохицуулдаг. 2017 онд гүтгэлгийг гэмт хэргээс хассан ч, худал мэдээлэл түгээхтэй холбоотой хуулийн заалт 2020 онд дахин оруулсан нь олон улсын стандарттай зөрчилдөж байна.⁵⁶ Түүнчлэн, УИХ-ын сонгуулийн тухай хуульд нэр дэвшигчийг гүтгэх, нэр хүндэд нь халдах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд худал мэдээ өгөх, нийтлэхийг хориглодог. ОУСАХ-ны ярилцагчдын мэдээлснээр төрийн байгууллага, өндөр түвшний улс төрчид, төрийн албан хаагчид гомдол гаргаснаас хамгийн багадаа 7 сэтгүүлч одоогоор шалгагдаж байна.⁵⁷ Эрх зүйн орчин, хуулийн хэрэгжилт эрэн сурвалжлах сэтгүүл зүйг боомилсноос, сэтгүүл зүй өөрийгөө цензурдэхэд хүргэж, ерөнхийдөө улс төр, нийгмийн шүүмжлэлт хэлэлцүүлэг өрнөхөд сөрөг нөлөө үзүүлж байна.

УИХ-ын сонгуулийн тухай хууль, түүнтэй уялдаж гарсан ХХЗХ-ны журмуудад, сонгуулийн кампанит ажлыг өргөн нэвтрүүлгийн болон интернэтийн орчин зохион байгуулахыг зөвшөөрдөг. МҮОНТ нэр дэвшигчдэд эфирийн цагийг, мэтгэлцээний болон бусад хэлбэрээр үнэгүй олгох үүргээ биелүүлсэн. 6-р сарын 10-ны байдлаар аль аль өрсөлдөөнд нэр дэвшигчдийг оролцуулсан 55 удаагийн мэтгэлцээн зохион байгуулжээ. ХХЗХ-ны баталсан цагийн хуваарийн дагуу өдрийн гурван удаагийн мэтгэлцээнийг МҮОНТ болон радиогоор зэрэг дамжуулав. Гэсэн хэдий ч, мэтгэлцээний дийлэнх нь оргил цагаар цацагдаагүйгээс сонгогчдод мэдээлэл олгож чадсан нь эргэлзээтэй үлдсэн юм.⁵⁸ МҮОНТ-ийн мэтгэлцээнд нийт 304 хүн оролцсоны 24 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

⁵⁵ Хил Хязгааргүй Сэтгүүлчдээс гаргадаг [2024 оны Хэвлэлийн Эрх чөлөөний индексээр](#) 180 орноос 109-р байранд орсон нь 21 байраар ухарсан үзүүлэлт юм.

⁵⁶ Эрүүгийн хуулийн 13.14-р зүйл. [ИБУТЭОУП-д өгсөн 1996 оны 34-р ерөнхий санал зөвлөмжид](#) “Улс орнууд гүтгэлгийг гэмт хэрэг гэж үзэхгүй байх асуудлыг авч үзэх ёстой бөгөөд гагцхүү хамгийн ноцтой тохиолдолд эрүүгийн хуульд оруулах эсэхийг бодолцохын зэрэгцээ, хорих ял нь хэзээ ч хамгийн зохистой шийтгэл байдаггүйг анхаарвал зохино” гэжээ.

⁵⁷ 2023 оны 12-р сард хамгийн алдартай цахим мэдээний сайтуудын нэг [Zarig.mn](#)-ий ерөнхий эрхлэгч худал мэдээ тараасан гэх үндэслэлээр саатуулагдсан бөгөөд 2024 оны 2-р сард суллагдсан хэдий ч гэрийн хорионд байгаа аж. Түүний хэргийн талаарх сонсгол сонгуулийн дараа 2024 оны 7-р сарын 1-ний өдөр товлогдсон бөгөөд 5 хүртэлх жилийн ялтай 4 зүйлээр буруутгаж байгаа юм.

⁵⁸ Өдөрт 10:00, 14:00, 17:50 цагуудад 3 удаагийн мэтгэлцээ цацагдсан. Мэтгэлцээн бүрд 5 хүртэлх тооны зочид орох бөгөөд 6-р сарын 8-ны өдөр МҮОНТ-ийн зохион байгуулсан сугалааны дагуу ярилцах 2 сэдвийг урьдчилан тодорхойлсон 102 сэдвээс сугалж тодруулсан. 6-р сарын 26-ны өдөр буюу сүүлийн өдрийн мэтгэлцээн (6-7 оролцогчтой 5 удаагийн мэтгэлцээн) 16 цагт эхэлж 4 цаг үргэлжлэв. Хувийн хэвшлийн Тэнгэр ТВ өдөр бүр төлбөрт мэтгэлцээний хөтөлбөрүүдийг оргил цагаар (оройн 21 цагаас) дамжуулж байсан нь үзэгчдийн анхаарлыг татаж байв.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

Хувийн телевизээр өдөрт 60 хүртэлх минут төлбөртэй контент дамжуулахыг зөвшөөрдөг.⁵⁹ УИХ-ын сонгуулийн тухай хуулиар мэдээллийн хөтөлбөрийн дундуур нэг өрсөлдөгчид 5 хүртэлх минут мэдээ бэлдэхээр хязгаарладаг. Өргөн нэвтрүүлгийн болон цахим хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд тавих хяналыг хэд хэдэн байгууллага хамтран гүйцэтгэнэ. Шударга өрсөлдөөн, Хэрэглэгчийн төлөө газар (ШӨХТГ) хөндлөнгийн гэрээт гүйцэтгэгчээр дамжуулан контентын агуулгыг үнэлэхгүйгээр тэнцвэртэй мэдээлэл дамжуулж буй эсэхийг эфирийн цагийг хэрхэн хуваарилж буйг хянана. Харин ХХЗХ гомдол, мэдээлэлд үндэслэн мэдээний цагт зарцуулагдаж буй хугацаа, төлбөрт нэвтрүүлгийн цаг зэргийг хянана. ХХЗХ цахим болон цахим бус контентыг устгах, гэх мэт өргөн хүрээний эрх мэдлийг эдлэх боловч, ОУСАХ-нд ерөнхийдөө зөвлөх байдлаар ажиллахыг зорьж буй талаар мэдэгдсэн юм.

6-р сарын 1-ний өдрөөс АИХЭГ-ын САХ Монголын гол хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдэд медиа мониторинг хийж эхэлсэн.⁶⁰ Сонгуулийн кампанит ажил албан ёсоор эхлэхээс өмнө, голлох өргөн нэвтрүүлгийн сувгууд эрх баригчдын талаар мэдээллийг эерэг болон төвийг сахисан голдуу байр сууринаас өргөн хүрээнд дамжуулсан. Харин сурталчилгааны үеэр мониторинг хийсэн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдээр МАН, АН, ХҮН нам зэрэг голлох улс төрийн намуудад төвлөрч байлаа.

ОУСАХ-ны олж илрүүлснээр МҮОНТ албан ёсны сонгуулийн кампанит ажлын үеэр МАН-ыг илэрхий дамжуулж байлаа. МҮОНТ мэдээллийн сурвалжилгын 37 хувийг МАН-д зарцуулсан бөгөөд эерэг эсвэл төвийг сахисан өнгө аястай байна. Хэвлэл мэдээллийн мониторингд хамрагдсан бусад хувийн телевизүүд ч ойролцоо хандаж байсан төдийгүй, TV9 телевиз, ерөнхийлөгч асны өмчлөлд байдаг, одоогийн Соёлын сайд хатагтай Чинбатын Номингийн хувь эзэмшдэг Монгол ТВ мэдээллийн сурвалжилгын цагийн 68 хувийг одоогийн эрх баригч МАН-д, 50 хувь нь эерэг өнгө аястай дамжуулжээ. NTV телевиз эрх баригч МАН-ын шүүмжлэх төлөвтэй байсан бол, Ийгл телевиз гол өрсөлдөгчдийн талаарх мэдээллийг харьцангуй тэнцвэртэй дамжуулсан. Мониторингд хамрагдсан 6 цахим мэдээллийн хэрэгсэл улс төр, сонгуультай холбоотой мэдээллийн үлэмж хэсгийг МАН-д зарцуулсан нь 23-42 хувийг эзэлж байна. Ихэнх хэвлэлүүд эрх баригч намын талаар эерэг, төвийг сахисан өнгө аястай мэдээлэл дамжуулсан бол, *itoim.mn* илүү шүүмжлэлтэй хангаж, АН-ын талаар хамгийн их (39 хувь) мэдээлэл дамжуулсан. Сөрөг хүчний намууд мониторинг хийсэн цахим хэвлэлийн хэрэгслүүдийн 12-33 хувийг эзэлсэн бөгөөд дийлэнхдээ төвийг сахисан өнгө аястай байна.

ОУСАХ-ны мониторингд хамрагдсан өргөн нэвтрүүлгийн сувгуудын мэдээний хөтөлбөрт багтсан сурвалжилга нь намуудын төлбөртэй сурталчилгаатай давхцаж байсан хэд хэдэн тохиолдлыг илрүүлсэн нь тухайн контентыг намууд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд өгсөн болохыг харуулж байна. Ерөнхийдөө мэдээ, сурвалжилгын хязгаарлагдмал байдал, эрэн сурвалжилсан, анализ дүгнэлт бүхий мэдээлэл бараг л харагдаагүй тул сонгогчдод мэдээлэлд суурилан сонголт хийх бололцоог хангалттай олгоогүй.

Медиа мониторингийн хүрээнд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд намын болон засгийн газрын өндөр албан тушаал хашиж буй эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл хязгаарлагдмал байв. Мониторинг хийсэн телевизийн сувгуудад эмэгтэй нэр дэвшигчийн талаарх мэдээлэл 9-35 хувийг эзэлсэн бол, цахим

⁵⁹ Нийт 125 өргөн нэвтрүүлгийн суваг, үүнээс 83 телевиз, 42 радио, мөн 245 цахим мэдээллийн хэрэгсэл улс төрийн сурталчилгаа нэвтрүүлэхээр СЕХ-нд бүртгүүлжээ.

⁶⁰ Үүнд, МҮОНРТ, (радио, ТВ аль аль нь) хувийн хэвшлийн Ийгл ТВ, Монгол ТВ, NTV, TV9, MN25 телевиз болон цахим мэдээний *eguur.mn*, *gogo.mn*, *ikon.mn*, *itoim.mn*, *news.mn*, *zarig.mn* зэрэг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдийг хамруулав. Мониторингийн хүрээнд тоон болон чанарын арга зүй ашиглан оргил цагийн ТВ-ийн мэдээллийн хөтөлбөрүүд, улс төрийн болон сонгуулийн холбогдолтой контентуудад төвлөрч өрсөлдөгчдийн болон улс төрийн этгээдүүдийн хэвлэл мэдээлэлд эзлэх цаг, хэмжээг үнэлэхийг зорьсон.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулсан улс төрийн болон сонгуультай холбоотой мэдээлэлд 9-15 хувийг эзлэв.

Сонгуулийн маргааныг хянан шийдвэрлэх

Сонгуулийн хороод шатлан захирах зарчмаар буюу засаг захиргааны бага нэгжийн хорооны шийдвэрт холбогдуулан дээд шатны засаг захиргааны нэгжийн хороонд гомдол гаргадаг. СЕХ-ны шийдвэрт холбогдох маргааныг Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүх анхан шатны журмаар, Улсын Дээд Шүүх хяналтын журмаар хянан шийдвэрлэдэг. Санал хураалтын дүнг өргөн мэдүүлсэн СЕХ-ны шийдвэрт холбогдуулан иргэнээс гаргасан гомдлыг Үндсэн Хуулийн Цэц хянан шийдвэрлэдэг. Сонгуультай холбоотой зөрчил, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг цагдаагийн байгууллага шалгаж дүүргийн шүүх хянан шийдвэрлэдэг. ОУСАХ-той уулзаж ярилцсан хүмүүсийн зарим нь шүүхийн хараат бус байдалд олон нийт итгэл алдарч байгаа тухай үзэл бодлоо илэрхийлсэн.⁶¹

Шүүхээр сонгуультай холбоотой хэрэг маргааныг шуурхай шийдвэрлэх журам байхгүй. Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар шүүх маргааныг 30 хоногийн дотор хянан шийдвэрлэх бөгөөд энэ хугацааг нэг удаа 10 хүртэл хоногоор сунгаж болно. Улсын Дээд Шүүхэд давж заалдсан гомдлыг 21 хоногийн хугацаанд хянан шийдвэрлэдэг. Мөн МУИХСтХуульд сонгуулийн гомдол, маргааныг хянан шийдвэрлэж байгаа эрх бүхий этгээд нь тухайн гомдол, маргааныг сонгуулийн жилд багтаан шийдвэрлэнэ гэж заасан нь бусад хуулийн зүйл заалттай зөрчилдөж байна. Хэдий шүүх сонгуультай холбоотой маргааныг цөөн хоногийн дотор шийдвэрлэхийг эрмэлзэн ажиллаж байгаа ч, өмнөх АИХЭГ-аас өгсөн зөвлөмжийг үл харгалзан, сонгуулийн маргааныг шийдвэрлэх хугацаа нь сонгуулийн цаг хугацааны хуваарьтай уялдахгүй байна. Иймд хэрэг хянан шийдвэрлэх хугацаа нь цаг хугацааны тохиромжтой байдал болон зөрчигдсөн эрхийг сэргээх үр нөлөөг хангаж чадахгүй байна.

Сонгуулийн жил эхэлснээс хойш 6 дугаар сарын 26-ны өдрийг хүртэлх хугацаанд сонгуультай холбоотой нийт 786 гомдол, мэдээлэл цагдаагийн байгууллагад ирснээс зөрчлийн шинжтэй 471, гэмт хэргийн шинжтэй 315 гомдол мэдээлэл бүртгэгдсэн байна. Цагдаагийн Ерөнхий Газар нийт гомдол мэдээллийн 65 хувийг сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараасантай холбоотой гомдол мэдээлэл эзэлж байна гэж мэдээлсэн.

Сонгуулийн өмнөх хугацаанд Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхэд нам, нэр дэвшигчийн бүртгэлтэй холбоотой нийт арван таван нэхэмжлэл ирсэн. Үүнээс таван нэхэмжлэлийг шүүх хүлээн авахаас татгалзсан. Шүүхээр шийдвэрлүүлсэн арван маргааны тавынх нэхэмжлэлийн шаардлагыг хангаж, СЕХ-ны шийдвэрийг хүчингүй болгож, нэр дэвших боломжоор нь хангасан байна. Дээрх шийдвэрүүдийн дөрөв нь сонгуулийн сурталчилгаа эхэлснээс хойш гарсан байна.

Иргэний болон олон улсын ажиглагчид

⁶¹ 2023 оны Шүүгч, хуульчдын хараат бус байдлын асуудал хариуцсан Тусгай илтгэгчийн урьдчилсан ажиглалтуудад шүүх эрх мэдэлд итгэх итгэл байхгүй байгаа талаар болон шүүгчдийг гутаан доромжлох зорилгоор нийгмийн сүлжээг ашиглах асуудлуудыг хөндсөн байна. Зарим тохиолдолд төрийн албан тушаалтнууд хүртэл үүнд оролцдог. Авлигын эсрэг хараат бус байгууллагаас 2022 онд гаргасан Хууль сахиулах байгууллагуудын авлигын талаарх тайланд шүүх болон прокурорын газруудыг авлигад хамгийн их автсан байгууллагуудын нэг гэж үзсэн байна.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

Хуулиар иргэд, сонгуульд өрсөлдөж буй субъектүүдийн хууль ёсны төлөөлөл болон олон улсын байгууллагаас сонгуулийн ажиглалт хийх боломжийг хангажээ. Хуулийн зохицуулалтаар ажиглагчид нэг байгууллагаас нэг санал авах байран дээр 2-оос дээшгүй байх, ажиглалтыг төрийн албан хаагч хийхийг хориглох зэрэг хязгаарлалтууд орсон байна. Нам, эвслүүд мөн ажиглагчдаа санал авах байранд томилох боломжтой байна.

“Шударга сонгуулийн төлөө иргэний нийгмийн хяналт сүлжээ” нь хэсэг бүлэг ИНБ-ыг чиглүүлж сонгогчийн бүртгэл, сонгуулийн сурталчилгаа, олон нийтийн цахим сүлжээ, сонгуулийн сурталчилгааны зардал, технологийн хэрэглээг сонгуульд ашиглах зэрэг асуудлаар ажиглалт хийж байна.⁶² Сүлжээ нь санал авах өдөр нийслэлд 280 ажиглагчдыг 140 санал авах байранд, 12 аймагт 25 ажиглагчдыг ажиллуулсан.⁶³ СЕХ нийт 259 олон улсын ажиглагчдад итгэмжлэл олгосон ба иргэний нийгмийн байгууллагын 300 гаруй ажиглагчид, ойролцоогоор 29,000 улс төрийн нам болон нэр дэвшигчийн ажиглагчид хэсгийн хороодод бүртгэгдсэн байна.⁶⁴

Санал авах өдөр

Сонгуулийн өдөр үндсэндээ нам гүм, эмх цэгцтэй байсан бөгөөд санал хураах үйл явц том зургаараа журмын дагуу явагдсан боловч санал авах байрны зохион байгуулалт зохистой бус, санал тоолох төхөөрөмжийг буруу байрлуулсан, зарим тохиолдолд санал авах байранд хэт ачаалал үүссэн зэрэг нь сонгогчийн нууцлалт сөрөг нөлөө үзүүллээ. СЕХ ирцийн мэдээллийг өдрийн туршид үзүүлж, санал өгөх хугацаа дуусмагц, сонгуулийн үр дүнг дамжуулж эхэлсэн нь сонгуулийн ил тод байдалд чухал хувь нэмэр оруулсан. Сонгуулийн ирцийг 69.3 хувь залуу сонгогчдын ирц харьцангуй сул байсан талаар мэдээлэв. Албан ёсны саналын тооллого автоматаар явагдаж мэдээллийг СЕХ-ны төв сервер рүү шууд дамжуулсан. Гэвч сонгуультай холбоотой дүрэм, журмын хэрэгжилт нь сонгуулийн хэсгийн хорооны түвшинд санал хураалт хаагдах, гар тооллого хийх үед хангалтгүй байсан ба зарим тохиолдлуудад сонгуулийн өдөртөө багтааж тоолж дуусгаагүй байна.

Санал авах байрууд яг цагтаа зарим тохиолдолд үл ялиг хоцорч нээгдсэн. Сонгуулийн нээлтийн үйл ажиллагааг 75 санал хураах байранд ажиглалт хийснээс 69 байранд эерэг үнэлгээ өгсөн ба дүрэм, журмуудыг ерөнхийдөө дагаж мөрдсөн байна. Саналын хайрцгийг битүүмжлэхээс өмнө хоосон болохыг сонгуулийн хэсгийн хорооны гишүүдэд харуулаагүй 5 тохиолдол бүртгэгджээ.

ОУСАХ-ны ажиглагчид нийт ажиглалт хийсэн санал авах байрны 98 хувьд санал хураалтын явцыг эергээр дүгнэж, зохион байгуулалт сайтай, саадгүй явагдсан гэж дүгнэжээ. Ажиглалт хийсэн нийт санал авах байрны 14 хувь нь сонгогч нууцаар саналаа өгөхөд өрөөний зохион байгуулалт муутай, ялангуяа Улаанбаатар хотод санал авах байрны 10 хувь нь хэт ачаалал үүссэнээс сонгогч, сонгуулийн хэсгийн хорооны гишүүд, санал тоолох төхөөрөмж хэт ойр байсан зэрэг зүйл ажиглагдав.⁶⁵ ОУСАХ-ны ажиглалтын 22 хувьд санал авах байрны гадаа дараалал үүссэн байна. Санал авах байрны 7 хувьд санал тоолох төхөөрөмжтэй холбоотой асуудал үүссэнээс бага зэрэг саатал учрахад нөлөөлсөн байж болзошгүй.

⁶² Сүлжээ нь Сонгогчдын боловсрол төв, МИДАС, Баримт шалгах төв, Бодлогод залуусын хяналт, Глоб Интернэшнл төвөөс бүрдэж байгаа ба Нээлттэй нийгэм форумтай хамтран удирдан зохион байгуулдаг.

⁶³ Өвөрхангай, Баян-Өлгий, Хөвсгөл, Дундговь, Хэнтий, Увс (Улаангом, Өмнөговь сум), Говь-Алтай, Сэлэнгэ, Дархан.

⁶⁴ СЕХ нь 21 байгууллагаас томилсон 40 улсын 259 олон улсын ажиглагчдад итгэмжлэл олгосон. Мөн СЕХ Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулдаг гадаадын байгууллага болон дипломат төлөөлөгчийн газруудад урилга илгээж 68 олон улсын ажиглагчдад нэмж итгэмжлэл олгосон.

⁶⁵ Сонгогчид саналын хуудсаа ихэвчлэн дээш нь харуулан уншуулж байсан тул саналын хайрцагт ойрхон зогсож буй хүн сонгогчийн саналаа хэрхэн өгч буй харах боломжтой байлаа.

Урьдчилсан үр дүн, дүгнэлтийн талаарх мэдэгдэл

Ажиглалтад хамрагдсан хэсгийн хороодын гишүүдийн 85 хувийг, сонгуулийн хэсгийн хорооны дарга нарын 78 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлсэн байна. Ажиглалтын 99 хувьд нь улс төрийн нам, нэр дэвшигчийн ажиглагчид оролцсон нь ил тод байдлыг хангахад хувь нэмэр оруулсан ч, 9 хувьд санал авах байран дахь ажиглагчид сонгуулийн үйл явцыг нээлттэй ажиглах хангалттай харууц байсангүй.⁶⁶ Иргэний нийгмийн ажиглагчид санал хураах байрны 12 хувьд нь ажиллаж байсан ба эдгээрээс дийлэнх нь нийслэлд байршиж байв. ОУСАХ-ны ажиглагчид сонгуулийн санал авах байранд цагдаа байлцсан олон тохиолдол (36 хувь) байсан бөгөөд хуульд санал авах байранд цагдаа байхыг хориглоогүй ч цагдаа нар үйл явцад хөндлөнгөөс оролцсон тохиолдол цөөн тохиолдол гарсан байна.

Санал авах журмыг ерөнхийд нь мөрдөж ажилласан боловч ажиглалтын үеэр сонгогчдын 14 хувь нь хурууны хээгээ уншуулж чадаагүй байна. Сонгуулийн зохион байгуулах албан хаагчдын үзэж байгаагаар хурууны хээ нь насжилтаас шалтгаалж өөрчлөгддөг ба энэ нь голчлон ахмад сонгогчдод нөлөөлсөн бөгөөд эдгээр сонгогчдыг журмын дагуу иргэний үнэмлэхээр нь баталгаажуулжээ. Санал авах байрны 6 хувьд нь гэр бүлээрээ хамтран санал өгөх зүйл явагдсан бөгөөд эдгээр нь ихэнхдээ хөдөө орон нутагт болсон байна. Ажиглалтын долоон хувьд зарим сонгогчид журмын дагуу иргэний үнэмлэхээ үзүүлэлгүй, хурууны хээгээр өөрийгөө таниулан саналаа өгчээ. Санал авах байрны 18 хувьд нь сонгогчдын нэрийн жагсаалтад ороогүй сонгогч ирж байсан тул өөр газар санал өгөх тухай зааварчилгаа авсан болохыг талаар ОУСАХ-ны ажиглагчид тэмдэглэжээ.

ОУСАХ-ны ажиглагчид сонгуулийн луйвартай холбоотой ноцтой зөрчил ажигласангүй. Зарим тохиолдолд сонгогч өөрийгөө таниулах үед улс төрийн намууд сонгогчийн зургийг харуулж буй дэлгэцийн зургийг дарж байсан юм.

Харааны бэрхшээлтэй иргэдийн оролцоог дэмжих үүднээс нийт санал авах байрны 98 хувьд нь томруулдаг шил, 93 хувьд нь брайл үсэгтэй маягт байрлуулах гэх мэт чухал арга хэмжээг авсныг онцлон тэмдэглэе. Гэсэн хэдий ч санал авах байрны ердөө 40 хувь нь хөдөлгөөний бэрхшээлтэй иргэд нэвтрэхэд тохиромжтой байсан юм.

СЕХ санал хураалтын ирцийн мэдээг олон давтамжтай танилцуулсан нь ил тод байдлыг хангахад чухал хувь нэмэр оруулсан. Ирцийн мэдээг сонгуулийн тойргоор болон аймаг, дүүргээр, сонгогчдын хүйс, насны бүлгээр ангилан мэдээлсэн. Санал хураалт хаагдахад сонгуулийн ирц 69.3 хувь гэж мэдээлсэн бөгөөд 20-24 насны залуу сонгогчдын (49.6 хувь эрэгтэй, 43.7 хувь нь эмэгтэй) ирц харьцангуй сул байв. Эмэгтэй сонгогчдын ирц, эрэгтэй сонгогчдын ирцээс 8 хувиар өндөр байлаа.

СЕХ-ны төхөөрөмжөөр санал тоолох, сонгуулийн дүнг гаргах үйл явцыг үндсэндээ эергээр үнэлж байна. Гэсэн хэдий ч, 64 ажиглалтын 18-д нь журамласан үйл явцыг ягштал биелүүлээгүй нь зарим талаар сөрөг үнэлэхэд нөлөөлөв. Сонгуулийн хэсгийн хороодын гуравны нэг нь ашиглаагүй, буруу тэмдэглэсэн саналын хуудсыг санал тоолохын өмнө төөлж, баглаагүй. Төхөөрөмжөөр санал тоолсны дараа ажигласан 32 санал авах байранд санал тоолох төхөөрөмжийн үр дүнгийн хуудсанд хэсгийн хорооны гишүүд гарын үсэг зураагүй тохиолдлууд гарсан. Түүнчлэн, санал тоолох төхөөрөмжийн үр дүнгийн хуудсыг улс төрийн намын болон нэр дэвшигчийн ажиглагчдад өгөөгүй 8 тохиолдол гарсан юм.

Төхөөрөмжөөр санал тоолох үйл явц дуусмагц хяналтын тооллогыг даруй эхлүүлээгүй 8 тохиолдол бүртгэгдсэн. Хэсгийн 23 хороонд саналын хайрцгаас саналын хуудсыг нэг нэгээр нь гаргаагүй, саналын хуудсыг байлцсан бүх хүнд харуулаагүй 29 ажиглалт тэмдэглэгдлээ. Хяналтын тооллогыг явуулахад үйл явц нь тод харагдахгүй 14 тохиолдол бүртгэгджээ.

⁶⁶ Ажигласнаар АН 97, МАН-96, ХҮН нам 41, Үндэсний эвсэл 30 хувьд нь ажиглагч томилсон байна.

Энэхүү тайлангийн Англи хэл дээрх хувилбар нь албан ёсны тайлан болно. Монгол хэл дээрх албан бус орчуулгыг авах боломжтой.

ХОРООНЫ ТУХАЙ МЭДЭЭЛЭЛ, ТАЛАРХАЛ

Улаанбаатар хот, 2024 оны 6-р сарын 29 – Энэхүү Урьдчилсан үр дүн ба дүгнэлтийн тайлан нь ЕАБХАБ-ын Ардчилсан институт, хүний эрхийн газар (АИХЭГ) болон Европын парламент (ЕП)-ын хамтарсан үйл ажиллагааны үр дүн юм. Энэхүү үнэлгээг энэ удаагийн сонгууль ЕАБХАБ-ын өмнө хүлээсэн үүрэг амлалтууд, ардчилсан сонгуультай холбогдох бусад олон улсын үүрэг, хэм хэмжээ болон дотоодын хууль тогтоомжуудтай нийцэж байгаа эсэхийг тодорхойлох зорилгоор хийсэн болно. Олон улсын Сонгуулийг Ажиглах Хорооны дээрх хоёр байгууллага нь 2005 оны Олон улсын сонгуулийг ажиглах зарчмын тунхаглалыг хүлээн зөвшөөрдөг.

АИХЭГ-ын САХ-ны тэргүүнээр Элчин Сайд Женнифер Брашийг 5 дугаар сарын 20-ны өдрөөс 7 дугаар сарын 9-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд томилсон ба ЕП-ын Сонгуулийг Ажиглах Төлөөлөгчдийг Ноён Томас Здечовски удирдаж байна.

Энэхүү Урьдчилсан үр дүн ба дүгнэлтийн тайлан нь сонгуулийн үйл явц дуусахаас өмнө гарч байна. Энэ удаагийн сонгуулийн талаарх эцсийн үнэлгээ нь сонгуулийн үйл явцын үлдсэн үе шат хэрхэн өрнөх, тухайлбал санал тоолох, санал хураалтын дүнг нэгтгэх, үр дүнг зарлах болон сонгуулийн дараа гарч болзошгүй гомдол, маргааныг хэрхэн шийдвэрлэх зэргээс хамаарна. АИХЭГ нь сонгуулийн үйл явц дууссанаас хойш хоёр сар орчмын дараа засаж сайжруулах санал зөвлөмжүүдийг багтаасан дэлгэрэнгүй тайланг гаргана. ЕП-ын Сонгуулийг Ажиглах Төлөөлөгчдийн тэргүүн хорооны үр дүнгийн талаар 2024 оны 9 дүгээр сард Европын Парламентын Төв Ази ба Монгол Улсын Төлөөлөгчдийн уулзалтын үеэр танилцуулна.

ЕАБХАБ-ын САХ-ны бүрэлдэхүүнд нийслэл хотод 13 шинжээч, хөдөө орон нутагт ажилласан 18 урт хугацааны ажиглагч багтсан. Сонгуулийн өдөр АИХЭГ-аас томилогдсон нийт 30 улсын 199 ажиглагч ажилласнаас урт хугацааны 18 ажиглагч, богино хугацааны 151 ажиглагч болон 13 хүний бүрэлдэхүүнтэй Европын парламентын төлөөлөгчид мөн ажилласан. Сонгуулийн өдөр улс даяар 75 санал авах байранд сонгуулийн нээлтийг ажигласан ба 650 санал авах байранд санал өгөх үйл явцыг ажигласан. Санал тоолох ажиллагааг 64 санал авах байранд, СЕХ-нд санал хураалтын дүнг гаргах үйл явцыг мөн ажиглав.

Олон улсын ажиглагчдын зүгээс энэхүү сонгуулийг ажиглах урилга ирүүлсэн Монгол Улсын эрх бүхий байгууллагууд болон туслалцаа үзүүлсэн Гадаад харилцааны яам, Сонгуулийн ерөнхий хороонд талархал илэрхийлж байна. Түүнчлэн ОУСАХ нь хамтран ажилласан бусад төрийн байгууллагууд, улс төрийн намууд, иргэний нийгмийн байгууллагууд болон олон улсын байгууллагуудын төлөөлөгчдөд талархал илэрхийлж байна.

Дэлгэрэнгүй мэдээлэл авахыг хүсвэл дараах хаягаар холбогдоно уу:

- Элчин Сайд Женнифер Браш, Улаанбаатар хот дахь АИХЭГ-ын САХ-ны тэргүүн (+976 86 141606);
- Катя Андрус, АИХЭГ-ын Хэвлэлийн төлөөлөгч, Варшав хот (+48 609522266); эсхүл Горан Петров, АИХЭГ-ын Сонгуулийн зөвлөх, Варшав хот (+48 697990989)
- Гонзало Де Мендоза Асенс, Европын парламент (+ 32460764416, gonzalo.demendoza@europarl.europa.eu).

АИХЭГ-ын САХ-ны хаяг:

Ай Си Си Тауэр- Олон улсын Худалдааны Төв

8 давхар, Жамьяангүний гудамж-9

14210 Улаанбаатар хот, Монгол Улс

Утас: +976 80 180529

Цахим шуудан: office@odihr.mn

Цахим хуудас: <https://www.osce.org/odihr/elections/mongolia/567448>